

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Η ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΠΡΟ ΤΟΥ 1821 *

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΤΡΑΓΑΚΗ

Εἰσαγωγή

Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν προκύπτει σαφῶς ὅτι ἡ Ἰδιωτικὴ Ἀσφάλισις ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸ Ἀρχαιοελληνικὸν Δίκαιον καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν Ἑλλήνων ναυτασφαλιστῶν - δανειστῶν, τῶν πρώτων συστηματικῶν ἐπαγγελματιῶν - ἀσφαλιστῶν τῆς ἱστορίας. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διάδοσις τῶν θεσμῶν συνεχίσθη μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ Ρωμαίους, μὲ τοὺς ναυτασφαλιστὰς - τραπεζίτας τῆς Δύσεως, μέχρις ὅτου ἤρχισεν ἡ διαμόρφωσις τῆς συγχρόνου ἀσφάλισεως μὲ τὴν διάσπασιν τοῦ φεουδαλισμοῦ, τὸν μαρασμὸν τῶν συντεχνιῶν καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος παραγωγῆς. Ἡ νέα πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα, ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἡ ἀποικιοποίησις τῶν νέων χωρῶν, ἡ καταπληκτικὴ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἡ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας μαζί μὲ τοὺς ποικίλους μετασχηματισμοὺς ποὺ ἀπέρρευσαν ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν ἔθεσαν τὰ ὅρια καὶ προσδιώρισαν τὸ λαμπρὸν μέλλον τῆς Ἰδιωτικῆς Ἀσφάλισεως. Οἱ Ἕλληνες ὁμως εἶχον στερηθῆ ἠὲ πρὸ καιροῦ πάσης δυνατότητος αὐτονόμου πολιτικῆς ζωῆς, ἀποκοπέντες ὡς Ἔθνος ἀπὸ τὴν διεθνή κοινωνίαν τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπὸ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς παρουσίασε λαμπρὰ

---

* Τὸ δημοσίευμα τοῦτο ἀποτελεῖ τμῆμα μιᾶς γενικωτέρας καὶ ὑπὸ ἔκδοσιν μελέτης διὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ σημερινὴν λειτουργίαν τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν τόσον διεθνῶς ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κύριον σῶμα τῆς ἰδίας μελέτης ὑπεβλήθη τὸν Ὀκτώβριον 1975 εἰς τὴν «Ἐνωσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐργαζομένων Ἀσφαλιστικῶν Ἐταιρειῶν» διὰ τὸν διαγωνισμὸν «Βραβεῖον εἰς μνήμην ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗ».

παραδείγματα συσσωματώσεων εις όλους τους τομείς τῆς πολιτικοστρατιωτικῆς καὶ κοινωνικο-οικονομικῆς δραστηριότητος, ἔδειξε δὲ ἀξιοθαύμαστον πνεῦμα συνεταιρισμοῦ κυρίως ἐντὸς τῶν κόλπων τῶν αὐτοδιοικουμένων Κοινοτήτων τῶν ἡμι-ὄρεινῶν πολισμάτων καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων. Ἀλλὰ αἱ γενικώτεραι συνθήκαι τῆς Τουρκοκρατίας ἦσαν τόσον ἀστάθμητοι καὶ δυσμενεῖς ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσουν οἱ θεσμοὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως¹. Ἐν τούτοις, ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπιχειρήσεως ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως ἀρχίζει πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Οἱ Ἕλληνες ἀνέπτυξαν σημαντικὴν ἀσφαλιστικὴν δραστηριότητα πρὸ τοῦ 1821 ἐκεῖ ὅπου οἱ ὄροι ἦσαν προσφορώτεροι, δηλαδὴ εἰς τὰ ἐμποροναυτικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅπου εἶχαν δημιουργηθῆ ἄθηραι ἑλληνικαὶ παροικίαι, κυρίως δὲ εἰς τὴν Τεργέστην καὶ τὴν Ὀδησσόν. Συμφώνως πρὸς τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας κατὰ τὴν περίοδον μεταξύ τῶν ἐτῶν 1789 - 1821 ἰδρύθησαν καὶ ἐλειτούργησαν αἱ κάτωθι ἑλληνικαὶ ἀσφαλιστικαὶ ἐπιχειρήσεις θαλασσίων μεταφορῶν :

α) Ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Ἀσφαλειῶν», περισσότερον γνωστὴ διεθνῶς ὡς Societa Greca d' Assicurazione, ἔτος ἰδρύσεως 1789, ἔδρα ἡ Τεργέστη.

β) Τὸ «Αὐτοκρατορικὸν Ἐπιμελητήριον Ἀσφαλειῶν» (Camera Imperiale delle Assicurazioni), πιθανὸν ἔτος ἰδρύσεως 1807, ἔδρα ἡ Ὀδησσός.

γ) Ἡ «Γραικορωσικὴ Συντροφία τῶν Ἀσφαλειῶν», ἔτος ἰδρύσεως 1808, ἔδρα ἡ Ὀδησσός.

δ) Ἡ «Συντροφία τῶν Γραικῶν Ἀσφαλιστῶν», ἔτος ἰδρύσεως 1814, ἔδρα ἡ Ὀδησσός.

ε) Ἡ «Ἐταιρία τῶν Ἠνωμένων Ἀσφαλιστῶν Γραικῶν», ἔτος ἰδρύσεως 1816, ἔδρα ἡ Ὀδησσός.

στ) Ἡ «Νέα Γραικικὴ Ἐταιρία Ἀσφαλιστῶν», ἔτος ἰδρύσεως 1817, ἔδρα ἡ Ὀδησσός.

ζ) Ἡ «Κινδυνασφάλεια», ἔτος ἰδρύσεως 1819, ἔδρα ἡ Κωνσταντινούπολις.

η) Τὸ «Ἑλληνικὸν Ἀσφαλιστικὸν Ἐπιμελητήριον» (Camera Greca d' Assicurazione), ἐν Τεργέστη.

Ἐπιπροσθέτως ἰδρύθησαν μέχρι τὸ ἔτος 1833 ἐκτὸς τῶν σημερινῶν ὁρίων τῆς χώρας αἱ τρεῖς ἑλληνικαὶ ἀσφαλιστικαὶ ἑταιρίαι :

1. Ἐνα καὶ μόνον παράδειγμα εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸν ἱστορικὸν νόμον κατὰ τὸν ὁποῖον προϋπόθεσις ἀναπτύξεως τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν ἐνός τόπου δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐμποροναυτικὴ του δραστηριότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξις αὐτοδυνάμου πολιτικῆς ζωῆς. Τὸ Μεσογγί ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐμποροναυτικὸν κέντρον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἤδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Τόσον ὅμως ἡ πόλις ὅσον καὶ ὁ μέγας ἐμπορικὸς της στόλος κατεστράφησαν κατὰ τὰ Ὀρλωφικά (1769 - 1774), ἐνῶ κατόπιν ὑπέστη τὰς συνεπείας τῆς ἀρπακτικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ μία πηγὴ (Κ. Στασινοπούλου, «Μεσογγίον», Τόμ. Α', Ἀθῆναι 1925, σελ. 303) κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς του ἐλειτούργησαν ἐκεῖ γραφεῖα ναυασφαλειῶν καὶ ναυτοδανείων.

θ) Ἡ «Ἀδριατικὴ Τράπεζα Ἀσφαλίσεων» (Adriatico Banco di Assicurazione), ἔτος ἰδρύσεως 1826, ἔδρα ἢ Τεργέστη.

ι) Ἡ «Ἀσιατικὴ», ἔτος ἰδρύσεως 1829, ἔδρα ἢ Σμύρνη μὲ κεφάλαιον 1.600.000 γροσίων καὶ

ια) Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ πυρασφαλιστικὴ ἐταιρία, ἀγνώστου ἐπωνυμίας, ἰδρυθεῖσα τὸ 1833 εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ἐντυπωσιακὸς αὐτὸς κατάλογος εἶναι πιθανὸν νὰ ἐμπλουτισθῇ ἀκόμη περισσότερο διὰ μιᾶς περαιτέρω ἐρεύνης τῶν ἰδιωτικῶν καὶ κρατικῶν ἀρχείων καὶ ἄλλων πηγῶν, δεικνύει δὲ καὶ ἄλλως τὴν ζωτικότητα τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου καὶ τὴν οικονομικὴν ἀκμὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Ἐθνεγερσίας. Ἀποτελεῖ, ἐπίσης, ἀσφαλὲς δεῖγμα τῆς συνεχείας καὶ ἀλληλουχίας τῶν θεσμῶν, τῆς ἐγκαίρου καὶ θετικῆς ἀνταποκρίσεως τῶν Ἑλλήνων Ἀσφαλιστῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν περιστάσεων, ὡς καὶ τῶν δυνατοτήτων αὐτῶν ν' ἀναλάβουν ὑπευθύνως τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως. Πλέον ἐντυπωσιακαὶ εἶναι αἱ γνωσταὶ λεπτομέρειαι, αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ὄλην δρᾶσιν τῶν πρωτοπόρων Ἑλλήνων ἀσφαλιστῶν.

Α') Ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Ἀσφαλιστικὴ Ἐταιρία

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο προβάδισμα καὶ ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Ἐταιρίαν Ἀσφαλειῶν» ἢ ὅποια, ὡς προαναφέρεται, ἰδρύθη τὸ ἔτος 1789 ἐν Τεργέστη¹. Οἱ πρῶτοι διευθυνταὶ αὐτῆς ἦσαν οἱ Νικόλαος Κανέλλης, Γεώργιος Βο-

1. Πρῶτος ἀνέφερε περὶ αὐτῆς ὁ γνωστὸς ἱστοριοδίφης Γιάννης Βλαχογιάννης (1867 — 1945), ὄργανωτὴς καὶ γενικὸς διευθυντὴς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Οὗτος εἰς ἄρθρον τοῦ ποῦ ἐδημοσιεῦθη εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα «Πρωτῆ» (24 καὶ 31 Ἰουλίου, 7 καὶ 14 Ἀυγούστου 1932) καὶ μὲ τὸν ὑπότιτλον «Ναυτικὴ Ἀσφάλεια», κατεχώρησε τὸ ἐξῆς ἔγγραφον :

«Μαρτυροῦμεν οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι, διευθυνταὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Ἀσφαλειῶν (Societa Greca di Assicurazione), ὅτι ὁ Μιχαὴλ Τυρναβίτης καὶ Σία ἐξήτησαν πολλάκις ν' ἀσφαλίσωσιν φλωρίνια 5.000, ἐπὶ σίτου, φορτωθέντος ἀπὸ Ὁζακῶρ (: λιμὴν τοῦ Εὐξείνου, παρὰ τὴν Ὀδησῶν) διὰ Χίον καὶ Σμύρνην, ἐπὶ τοῦ μπριγκαντίνου τοῦ πλοιοἰάρχου Τζὸβ Μπάτα Κασπίτο, κατὰ παντὸς κινδύνου. Τὴν ἀσφάλειαν ταύτην δὲν ἀπεδέχθημεν, οὐ μόνον ἡμεῖς ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐταιρίαι καὶ Τράπεζαι ἀσφαλειῶν τῆς χώρας ταύτης, ὑπὸ τὸν ὄρον «κατὰ παντὸς κινδύνου». Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ κ.κ. Τυρναβίτης καὶ Σία, ἀφοῦ καὶ πάλιν ἐπέμειναν, βλέποντες ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τῶν παρέμενον ἄκαρπος, ἀπεφάσισαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰ κεκανονισμένα καὶ κατέβαλον ἀσφάλιστρα διὰ συνήθους κινδύνους (rischio ordinario), πρὸς 6% τὴν 3 Μαΐου 1792. Εἰς πίστωσιν τούτου, τοῖς παραδίδομεν τὸ παρόν... Τεργέστη, 3 Μαΐου 1794. Οἱ διευθυνταὶ : Πάνος Σπύρου, Ἰωάννης Τορπίσκου, Θεόδωρος Μαντζουράνης».

Ὁ Βλαχογιάννης ὑπέδειξεν ὅτι πιθανὸν ἢ ὡς ἄνω πρώτη ἀναφερομένη χρονολογία (3 Μαΐου 1792) εἶναι καὶ ἡ τοιαύτη τῆς ἰδρύσεως. Πέντε ὅμως ἔτη μετὰ τὴν ὡς ἄνω δημοσίευσιν ὁ Στέφανος Ι. Μακρυμίχαλος ἐδημοσίευσεν μελέτην εἰς τὸ προπολεμικὸν περιοδικὸν «Ἀσφαλιστικὴ Ἐπιθεώρησις» (Ἔτος 11ον, σελ. 3 ἐπ.) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἐταιρία, πότε καὶ ποῦ ἰδρύθη», μὲ τὴν ὅποιαν ἀποδεικνύει ὅτι «τὸ πραγματικὸν ἔτος ἰδρύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας Ἀσφαλειῶν ὑπῆρξε τὸ 1789 καὶ οὐχὶ τὸ 1792».

γιατζόγλου και Καίσαρ Πελεγκρίνης, εξέχοντα μέλη της εκεί Έλληνικής Κοινοτήτος ή όποια εύρίσκετο τότε εις τό πρώτον στάδιον της άκμής της. Ή σταδιοδρομία της πρωτοπόρου αυτής έλληνικής ασφαλιστικής επιχειρήσεως ύπήρξε λαμπρά. Ήτο δευτέρα εις σπουδαιότητα μεταξύ των 15 ασφαλιστικών εταιριών της Τεργέστης κατά τό έτος 1804. Τό 1794 τό ύψος των κεφαλαίων της άνήρχετο εις 950.000 φλωρίνια, ώς δέ γράφει ό Στέφανος Ι. Μακρυμίχαλος, «τοι αυτή έτύγχανεν ή οικονομική άνθηρότης της, ώστε τό επόμενον έτος, από κοινού μετά δύο άλλων εταιριών, της Camera di Assicurazione και της Banco di Assicurazione et Cambi Marittimi προσέφεραν ανά φλωρίνια 8.000 εκάστη εις την κυβέρνησιν εις εκούσιον δάνειον διά τας ανάγκας του αυστριακού Κράτους»¹. Διευθύνται της «Έλληνικής Έταιρίας Ασφαλειών» τό 1804 ήσαν οι Γεώργιος και Κωνστ. Καβάκου και ό Κωνστ. Νιώτης. Τοúτο προκύπτει εκ των ύπογραφών επί ένός «μανιφέστου» τό όποιον αναφέρεται εις τας συνηθείας της ασφαλιστικής αγοράς της Τεργέστης και ζητεί τόν σαφή καθορισμόν των κοινών απαλλαγών διά τας ασφαλίσεις φορτώσεων έμπορευμάτων. Ή πλέον σημαντική όμως μαρτυρία εκ του έγγραφου τούτου είναι ότι : «πλήν της Έλληνικής Έταιρίας Ασφαλειών, και έτεροι τρεις . . . είχαν διευθυντάς Έλληνας». Ούτως, ή «Έταιρία των Φίλων Ασφαλιστών» (Societa gli Amici Assicuratori), είχε διευθυντάς τούς υιούς Πλασταρή, ή «Έταιρία των Ειδικών Ασφαλιστών» (Compania di Assicuratori Particulari), τόν Μ. Μωραϊτίνην και τό «Ίδρυμα των Ασφαλειών» (Lo Stabilimento d' Assicurazione), την εταιρίαν Κοκκινόπουλος και Σία».

Έκ των άνωτέρω διαπιστούται ότι ή συμμετοχή των έλλήνων ασφαλιστών εις τας εργασίας της ασφαλιστικής αγοράς της Τεργέστης ήτο πολύ σημαντική. Έκ των 15 μικρών και μεγάλων ασφαλιστικών επιχειρήσεων έν λειτουργία κατά τό έτος 1804 αί 4, μάλιστα δέ εκ των πλέον ισχυρών, είτε έτέλουν υπό έλληνικήν γενικήν διέθυσιν και εκινούντο δι' έλληνικών κεφαλαίων είτε είχαν Έλληνας διευθυντάς. Άλλωστε ουδέν αποκλείει την ύπαρξιν και άλλων έλληνικών εταιριών εις τό μέγα τουτο έμποροναυτικόν κέντρον της Άδριατικής, την μοναδικήν διέξοδον προς την θάλασσαν της ισχυράς Αυστροουγγαρίας. Τό ότι δέ ή έλληνική ασφαλιστική παρουσία εις τόν λιμένα τουτον ήτο σπουδαιότερα και της ως άνω μαρτυρουμένης δεικνύεται κατά τρόπον έμμεσον άλλ' ασφαλή εκ του γεγονότος ότι οι Έλληνες πάροικοι της Τεργέστης, συνεργαζόμενοι και με τούς συμπατριώτας εμπόρους του έσωτερικού και του έξωτερικού, μάλιστα δέ εις μίαν περίοδον άκμής της έλληνικής έμπορικής ναυτιλίας, είχαν συγκεντρώσει εις χείρας των τό μεγαλύτερον μέρος του διαμετακομιστικού έμπορίου αυτής της «σκάλας»².

1. Βλ. «Μέγα Έλλ. Βιογρ. Λεξικόν» (Μ.Ε.Β.Α.), Τόμ. Β', σελ. 447.

2. Ή Τεργέστη άνεγνωρίσθη τό έτος 1718 διά της Συνθήκης του Πασσάρεβιτς ως «ελεύθερος λιμήν». Έκτοτε απέτέλεσε την κυρίαν θαλασσίαν έξοδον της Αυστρο-ουγγαρίας εις τόν διεθνή οικονομικόν στίβον, μεταβληθεΐσα δέ έντός όλίγου εις σημαντικόν κέντρον διαμετα-

Κατά τὸ ἔτος 1816 ἡ πρώτη γνωστὴ ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἑταιρία ἀναδιοργανώθη καὶ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «Νέα Ἑλληνικὴ Ἑταιρία Ἀσφαλειῶν» (Nuova Societa Greca d' Assicurazione), ὧς πληροφοροῦμεθα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, τοῦτο ὑπῆρξε συνέπεια τοῦ «αὐλικοῦ ὀργανωτικοῦ διατάγματος» τῆς 8 Ἰανουαρίου 1816, διὰ τοῦ ὁποῖου καθιερώθη αὐστηρότερα κρατικὴ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν τῆς Τεργέστης. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἑταιρία συνεμορφώθη πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ διατάγματος τούτου, διετήρησε ὅμως μαζί με ἄλλας τρεῖς ὅσα προνόμια εἶχε λάβει διὰ τοῦ προϊσχύσαντος διατάγματος τῆς 28 Ἰανουαρίου 1803. Τὸ νέον αὐστηρότερον νομικὸν καθεστῶς εἶχε μὲν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν (ἀπὸ 15 τοῦ ἔτους 1804 εἰς 11 τὸ 1823) ἀλλὰ παραλλήλως συνετέλεσεν ὥστε νὰ φυγαδευθῆ ἐκ Τεργέστης σημαντικὸν μέρος τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐργασιῶν, ἰδίως ἐπὶ τῶν σιτοφορτίων. Οἱ ἀσφαλισταὶ τῶν 11 ἑταιριῶν τῆς πόλεως ἀπεφάσισαν τότε νὰ ὑποβάλουν νέον «μανιφέστον» με ἡμερομηνίαν τὴν 1ην Μαρτίου 1823 τονίζοντες ὅτι εἶχον ἀποφασίσει νὰ βελτιώσουν τὰς ρήτρας τῶν συμβολαίων των καὶ νὰ παράσχουν καλυτέρους ὅρους, ἀπαλλαγὰς κ.λπ. πρὸς τὸν σκοπὸν, ὡς ἀνέφερον, «εὐνοήσεως τῶν κυρίων ἀσφαλιζομένων καὶ πρὸς μεγαλυτέραν προσέλκυσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀσφαλειῶν, ἰδίᾳ ἐπὶ σιτηρῶν». Τὸ «μανιφέστον» τοῦτο ὑπογράφουν δεῦτεροι κατὰ σειρὰν οἱ διευθυνταὶ τῆς «Νέας Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Ἀσφαλειῶν», γεγονόςδ ἐνδεικτικὸν τῆς σημαντικῆς θέσεως ταύτης εἰς τὴν ἀσφαλιστικὴν ἀγορὰν τῆς Τεργέστης. Διευθύνται τῆς ἑταιρίας

κομιστικοῦ ἐμπορίου προσήλκυσε ἤδη ἀπὸ τὸ 1734 τὴν πρώτην ὁμάδα ἐλλήνων ἐποίκων ἐκ Ζακύνθου οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβον, εἰς τὸν μικρὸν εἰσέτι οἰκισμὸν τοῦ λιμένος νὰ παίξουν τὸν ρόλον «τῶν κοντοτιέρων τῶν Ἀψβούργων». Τὸ 1742 ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ ἄλλαι ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ναυτικῶν καὶ μικροπλοιοκτητῶν ἐκ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ διενεργούντες τὸ σταφιδεμπόριον. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1742 - 1774 ἐγκατεστάθησαν 20 ἀκόμη οἰκογένειαι ἐκ τῶν ἐνετοκρατουμένων περιοχῶν τοῦ Ἰονίου καὶ τῆς Δυτ. Στερεᾶς, ἐνῶ τὸ ρεῦμα τοῦτο τοῦ ἐποικισμοῦ ἐνετάθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ κατερημώσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν ἀλβανικῶν συμμοριῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ παροικία τῆς Τεργέστης ἠρίθμει τὰ ἐξῆς μέλη : 16 οἰκογένειαι τὸ 1774 (δσαι δηλαδὴ ἠδυνήθησαν νὰ «καζαντίσουν» μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν των, διότι αἱ ἄλλαι ἀνεζήτουν ἄλλου τὴν τύχην των ἢ παλιννόστουν), 27 οἰκογένειαι τὸ 1782 καὶ 200 οἰκογένειαι κατὰ τὸ 1821, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκμάζουσαι. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι τοιαῦται ἦσαν αἱ ἐκδουλεύσεις τῶν ἐλλήνων παροίκων τῆς Τεργέστης, ὡς ἄλλωστε καὶ τῆς Βιέννης κλπ., πρὸς τὸ αὐστριακὸν ἐμπόριον ὥστε ἡ αὐτοκράτειρα Μαρία Θηρεσία καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ υἱὸς τῆς Ἰωσήφ Β' νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτοὺς πολλὰ προνόμια ἐμπορικῆς φύσεως (τελωνειακαὶ ἀτέλεια, ἐλευθερία ἐγκαταστάσεως κλπ.) ὡς καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀφορῶντα εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τούτων (σχετικὴ ἐλευθεροτυπία, ἀνεξιθρησκεία κλπ.). Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἄμεσον. Οἱ Ἕλληνες ἀραιοκοὶ ἔδειξαν μεγάλην δραστηριότητα, ἐγνώρισαν μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέπτυξαν ἐξοχον ἔθνικοπνευματικὴν δραστηριότητα. Ἐντὸς τῶν πλαισίων τούτων ἐκινήθησαν καὶ οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἀσφαλισταί, οἱ κατ' ἐξοχὴν θεμελιωταὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως.

ἦσαν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ χρονολογίαν ὁ Π. Μωραϊτίνης, πρῶν διευθυντῆς τῆς «Ἐταιρίας τῶν Εἰδικῶν Ἀσφαλιστῶν», ὁ Γ.Δ. Πλασταρῆς, εἰς ἐκ τῶν υἰῶν Πλασταρῆ ἄλλοτε διευθυντοῦ τῆς «Ἐταιρίας τῶν φίλων Ἀσφαλιστῶν» καὶ ὁ Α. Σκορδίλης ὁ ὁποῖος υπογράφεται μὲ τὸν τίτλον τοῦ Registratore. Εἰς τὸ ἴδιον ἔγγραφο ὑπάρχουν καὶ αἱ ὑπογραφαὶ ἐτέρων ἐλλήνων διευθυντῶν, ἦτοι τοῦ Α.Μ. Ἀντωνοπούλου τοῦ «Νέου Ἰδρύματος Ἀσφαλειῶν», γνωστοῦ δὲ διὰ τὰς μεγάλας ἐκδουλεύσεις του πρὸς τοὺς συμπατριώτας του ἀγωνιστὰς τοῦ 1821, καὶ τοῦ μεγαλεμπόρου Ἀλεξάνδρου Σαρηγιάννη ὡς διευθυντοῦ τῆς «Ἀνατολικῆς Ἐταιρίας Ἀσφαλειῶν».

Τὰ ἴχνη τῆς πρώτης ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας, ἐπιλέγει ὁ Στέφ. Μακρυμίχαλος, «χάνονται μετὰ τὸ ἔτος 1823, τουλάχιστον ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ἐκ τῶν νῦν εἰς χεῖρας μας στοιχείων. Πάντως, εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἐπέζησεν αὕτη μέχρι τοῦ 1831, ὁπότε αἱ ἐν Τεργέστη λειτουργοῦσαι ἐταιρίαι ἀνῆρχοντο εἰς εἴκοσι περίπου, ἐξ ὧν ὀκτῶ ἰδρυθεῖσαι κατὰ τὸ 1829-1830 ... Συνεπῶς, εἶναι φυσικὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, ἐφ' ὅσον μετὰ τῶν ὑπαρχουσῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1823, ἔνδεκα ἐταιριῶν, ἐν Τεργέστη, περιελαμβάνετο καὶ ἡ Νέα Ἑλληνικὴ Ἐταιρία Ἀσφαλειῶν, αἱ δ' ἐν τῷ μετὰ τῶν ἰδρυθεῖσαι νέαι ἐταιρίαι ἀνῆλθον εἰς ὀκτῶ, ἀσφαλῶς ἐξηκολούθει, κατὰ τὸ 1831, ὕφισταμένη καὶ ἡ ἐταιρία αὕτη ... Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σταδιοδρομία τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Ἀσφαλιστικῆς Ἐταιρίας ... Ἐγενήθη αὕτη ἐν ξένῃ ἀγορᾷ καὶ ἔδρασε, καθ' ἣν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι ἐλληνικὸν κράτος· εἶδε τὸ ἐλληνικὸν κράτος γεννόμενον καὶ ἐπέζησε, κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς, ἐπὶ μίαν δεκαετίαν, μετὰ ταῦτα, συμπληρώσασα συνεχῆ ζωὴν 43 ἐτῶν¹».

Ἐκ πρώτης ὄψεως δημιουργεῖται ἴσως ἡ ἀπορία διὰ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀναφέρεται ἡ Βενετία ὡς ἔδρα ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς δραστηριότητος, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἐκεῖ ἐδημιουργήθη ἡ παλαιότερα καὶ μεγαλύτερα Ἑλληνικὴ Κοινότης μὲ πλουσιωτάτην ἐμπορικὴν καὶ ἐθνοπαιδευτικὴν δραστηριότητα. Ὑπενθυμίζεται σχετικῶς ὅτι ἡ «πόλις τῶν τεναγῶν» κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὸ 1797, μὲ τὴν συνθήκην δὲ τοῦ Campoformio παρεχωρήθη εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς. Αὐτοὶ ἐπροτίμησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ἀνεπτυγμένον ἤδη λιμένα τῆς Τεργέστης ποῦ διέθετε, ὡς φαίνεται, μεγαλύτερα προσόντα καὶ κατ' αὐτὸν τρόπον τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία καὶ αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἐπιχειρήσεις τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς θαλασσοκρατείας τῶν Δόγηδων ἐξέπεσαν μέχρις ἐκμηδενίσεως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀκολουθοῦ παραθέσεως μολοντί προέρχεται ἀπὸ ἔγκυρον ἐρευνητὴν.

«... Ἰδιαιτέραν σημασίαν δι' ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι ἔχει τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸ 1805 σημειοῦται ἐν Βενετίᾳ ἡ ἰδρυσις ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων, τῆς Societa Greca di Assicurazione μὲ κεφάλαιον 200.000 δουκάτων, ἣτις ἐκάλυπτε θαλασσίους κινδύνους καὶ ἣτις δύναται τις εἰπεῖν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἐταιρία²».

1. Αὐτόθι, σελ. 448.

2. Γ. Α. Φανουράκη, «Ἡ ἐξέλιξις τῶν Ἀσφαλίσεων διὰ μέσου τῶν αἰῶνων», εἰς τὴν «Ἐπιθ. Κοινῶν. καὶ Ἰδιωτ. Ἀσφαλίσεων», Τεύχ. Ἀπρ. - Μαΐου 1940, σελ. 92.

Ὅπωςδήποτε πρώτη εἶναι ἡ ὁμώνυμος ἐταιρία τῆς Τεργέστης ἀλλὰ παραμένει τὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ τῆς Βενετίας ἦτο παράρτημα τῆς πρώτης. Εἶναι ἀκόμη ἐνδεχόμενον νὰ πρόκειται περὶ ἀπλῆς συνωνυμίας, ἀλλὰ καὶ συγχύσεως ἀκόμη ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τῆς πρώτης ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας. Ὁ γράφων δὲν κατάρθωσε νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴν σχετικὴν πληροφορίαν.

Β') Ἡ Ἀσφαλιστικὴ Δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων τῆς Ὀδησοῦ

Ἡ Ὀδησσός, τὸ μέγα τοῦτο κέντρον ἐμπορίας τῶν σιτηρῶν τῆς Ρωσίας καὶ ὁ τόπος ὅπου ἰδρύθη ἡ «Ἐταιρία τῶν Φιλικῶν», ἐγνώρισε πράγματι σημαντικὴν ἀσφαλιστικὴν δραστηριότητα διὰ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς. Ὑπενθυμίζεται καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι κτίτορες τῆς πόλεως αὐτῆς καὶ διοργανῶνται τοῦ ἀκμάζοντος τότε ἐμπορίου τῶν δημητριακῶν ἦσαν Ἕλληνες ἄποικοι ἐκ Πελοποννήσου, Αἰγαίου καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς ὑποδούλου χώρας ὡς καὶ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὰ θεμέλια τῆς νέας πόλεως ἐτέθησαν κατὰ τὸ 1789 ἦτοι κατὰ τὸ ἔτος ἰδρύσεως τῆς πρώτης ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας ἐν Τεργέστη, αὐτὸς δὲ εἶναι καὶ ὁ λόγος τῆς χρονικῆς ὑστερήσεως ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν δραστηριότητος τῶν ἐκεῖ ἀσφαλιστῶν. Ἡ ἐμποροναυτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ὀδησοῦ χρονολογεῖται βασικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς ἐν Ἰασίῳ Ρωσοτουρκικῆς Συνθήκης τοῦ 1792 διὰ τῆς ὁποίας καθιερώθησαν τὰ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων συνθηκῶν παραχωρηθέντα προνόμια τῶν ἐλλήνων ὑπηκόων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἰδίως δὲ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ρωσικὴν προστασίαν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν διεξαγωγῆς τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ναυτικῶν μέσω χρησιμοποήσεως ρωσικῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων καὶ σημαίας κ.ἄ. Διάφοροι ἱστορικαὶ πηγαί, συμπίπτουσαι μάλιστα χρονολογικῶς μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, δίδουν μίαν ἐναργῆ εἰκόνα τοῦ τρόπου θεμελιώσεως τῆς ἐμποροναυτικῆς καὶ ἀσφαλιστικῆς δραστηριότητος τῶν ἐκεῖ παροίκων. Οὕτως, εἰς ἄρθρον πού ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ ἐλληνικὴν ἐφημερίδα «Λόγιος Ἑρμῆς» (Ἰαν. 1817) ὑπὸ τὸν τίτλον «Διατριβὴ φιλογενοῦς τινος γραικοῦ, περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ὀδησοῦ οἰκούντων γραικῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1816», ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς :

«Μετὰ τὸ ἔτος 1792, καθ' ὃ εἶχε τελειώσει ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πόρτας ἔλαβε τὴν ὑπαρξίν της ἡ νῦν περίφημος πόλις Ὀδέσσα. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς ἐστάθησαν οἱ γραικοί, οἵτινες, μετὰ τὴν ἐπιτηδειότητά των εἰς τὸ ἐμπόριον, μεταφέροντες τὰ προϊόντα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τὰ τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἔβαλαν τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ οἰκισμοῦ ταύτης τῆς πόλεως καί, βαθμηδὸν προχωροῦντες, συσταίνουσιν ἐκεῖ τὴν σήμερον ἐμπόριον μέγα καὶ γεωργικὴν ὄχι εὐκαταφρόνητον. Εἰς τὰς τέχνας ὅμως, οὔτε ἀρχὴν σχεδὸν ἔκαμαν, τὸ ὅποιον ἔπεται νὰ γενῆ, ἐὰν ἡ πόλις, ὡς λέγεται, κηρυχθῆ ἐλεύθερος λιμὴν. Οἱ γραικοί, λοιπόν, ἐστάθησαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ὀδέσσης, καί, οἷον εἰπεῖν, οἱ κτίτορες αὐτῆς· ἀλλ' εἰς τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους τῆς οἰκοδομῆς

αὐτῆς τῆς πόλεως, οἱ γραικοὶ ἦσαν ἀκόμη ἀφώτιστοι, ἄμοιροι γραμμάτων καὶ ὀρθῶν ἰδεῶν καὶ ὅσοι, μάλιστα, ἔτυχαν τότε νὰ κατοικήσωσιν εἰς αὐτήν, ὡς φερόμενοι ἀπὸ διαφόρους τόπους τῆς Ἑλλάδος, συνέφεραν μαζί των καὶ τὰ διάφορα ἦθη τῶν πατρίδων των. Ὅθεν, ἐπειδὴ ἦσαν, κατὰ τὸν κοινὸν λόγον, ἐκ χιλίων καρυδιῶν καρύδια, ἀδύνατον ἦτο νὰ κάμουν σύστημα τακτικόν, διὰ νὰ διοικῶνται μὲ τάξιν καὶ εὐρυθμίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ λοιπαὶ πράξεις των. . . .

Μὲ ὅλα ταῦτα, ἐνεφάνησαν τότε καὶ ἄνθρωποι, σχεδὸν τελείως ἀγράμματοι, οἱ ὅποιοι, ὅμως, ἀπὸ μόνον τὸ φῶς τοῦ ἰδίου αὐτῶν λογικοῦ ὁδηγούμενοι, ἐπροσπάθησαν νὰ κάμουν συστήματα ἐμπορίου, εὐνομίας καὶ εὐταξίας· ἔγραψαν διὰ τοῦτο εἰς τὴν καθέδραν, εἰσηκούσθησαν καὶ τι ἐκατόρθωσαν, λαβόντες πρόνομιαν, χάριτας καὶ δωρεάς ἀπὸ τὴν (ρωσικὴν) διοίκησιν· πλὴν τὰ πάντα ἀτελῆ καὶ ἀσχημάτιστα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀσυμφωνίας τῶν γνωμῶν, προερχομένης ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν. Ἐπρεπε, λοιπόν, πρὸς διόρθωσιν τῶν πραγμάτων, νὰ μεσολαβήσῃ ἡ ἀγαθὴ τύχη, ἥτις καί, τῶν ἄλλων ἐβοήθησε, φέρουσα διοικητὴν τῆς Ὀδέσσης (1803 - 1814) καὶ ἀρχηγὸν τὸν δούκα τοῦ Ρισχελίου (: Ἀρμάνδος Duc de Richelieu, ἀπόγονος τοῦ ὁμωνύμου καρδινάλιου, μεταναστεύσας εἰς Ρωσίαν τὸ 1789), ἄνδρα εἰδήμονα τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτικῆς, τῆς γεωργικῆς . . . Ἡ ἀξιότιμος, λοιπόν, τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐνήργησε νὰ λάβωσι καλυτέραν τάξιν καί, ὀψοῦν, καλλιτέραν κατάστασιν οἱ νῦν κάτοικοι τῆς Ὀδέσσης γραικοὶ, καὶ νὰ ἐμπορέσωσι νὰ εὐδοκιμήσωσιν καὶ ν' αὐξήσωσιν εἰς τὸ ἐμπόριον. Συνέβη, προσέτι, ἀγαθὴ τύχη τῶν γραικῶν τούτων, νὰ ἔλθωσιν ἐδῶ καὶ δύο τρεῖς φράγκοι . . . οἵτινες καὶ αὐτοὶ συνήργησαν νὰ γενῆ εἰς τὴν Ὀδέσσαν ἐταιρία τῶν ἀσφαλειῶν, ἐπονομασθεῖσα «Camera Imperiale delle Assicurazioni», σύστημα τῶν ὀντι ἐπωφελέστατον καὶ τὸ οὐσιωδέστερον ὑποστήριγμα τοῦ ἐμπορίου, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταυτῷ ἐπικερδὲς διὰ τοὺς μετέχοντας εἰς αὐτό. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, προσκαλούμενοι νὰ συγκαταριθμηθῶσι καὶ οἱ γραικοὶ τῆς Ὀδέσσης, συνέβη, ἀγαθὴ τύχη, νὰ δυσαρεστηθῶσιν εἰς κάποια λόγια τῶν φράγκων, ὥστε, ἐγγιχθέντες εἰς τὸ φιλότιμον, ἀπεφάσισαν, τὴν αὐτὴν στιγμὴν, νὰ συγκροτήσωσιν ὁμοῖον σύστημα καί, ἐν τῷ ἄμα, εἶπαν καὶ ἐγένετο, κατὰ τὸ 1808 ἔτος, ἐπονομάσαντες αὐτὸ «Γραικορωσικὴ Συντροφία τῶν Ἀσφαλειῶν», τὸ ὅποῖον ἡ πείρα ἀπέδειξε, πόσον ἀξιολογώτερον καὶ ἐπωφελέστερον ἐστάθη, παρὰ τὸ πρῶτον, καὶ τοῦ ὁποίου διοικητὰν τὴν σήμερον εἶναι ὁ κύριος Ἰωάννης Δεστούνης, ὁ κύριος Θεόδωρος Σεραφῖνος καὶ ὁ κύριος Ἰωάννης Πεταλᾶς, ἄνδρες καὶ οἱ τρεῖς ἐντιμότατοι. Βλέποντες, λοιπόν, οἱ γραικοὶ τὴν καλὴν ἔκβασιν τοῦ δευτέρου συστήματος, ἐπιθύμησαν τινὲς νὰ συστήσωσιν καὶ τρίτον ἀκόμη. Μόλις τὸ ἐπρόβουλον, καὶ ἀμέσως ἐγένετο αἰ μετοχαί, καὶ οὕτως ἐσυστήθη, κατὰ τὸ 1814, ἡ ἐπονομασθεῖσα «Συντροφία τῶν γραικῶν ἀσφαλιστῶν», ἥτις καὶ ἠτύχησε περισσότερον τῶν ἄλλων, ἔχουσα τὴν σήμερον (1816) διοι-

κητάς αὐτῆς τὸν κύριον Ἰωάννην Ἀμβροσίου, τὸν κύριον Ἠλίαν Μάνεσιν, καὶ τὸν κύριον Στέργιον Ξυδᾶν . . .»¹.

Ἡ πολύτιμος αὐτὴ ἱστορικὴ πηγὴ μᾶς παρέχει μίαν σαφῆ εἰκόνα τῆς χρονικῆς ἀφετηρίας καὶ τοῦ τρόπου δημιουργίας τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἐταιρεία τῆς πόλεως αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1808, ἂν ὄχι ἐνωρίτερον. Τοῦτο τονίζεται ἰδιαίτερος ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς διότι εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἀσφαλιστικὴν βιβλιογραφίαν ἀναφέρεται τὸ 1816 ὡς ἔτος ἰδρύσεως ταύτης, προστίθενται δὲ καὶ ἄλλαι μᾶλλον βεβαισμέναι παρατηρήσεις καὶ ἀνακρίβειαι. Οὕτω λ.χ. εἰς τὸ ἔξοχον κατὰ τὰ ἄλλα ἔργον τοῦ Γεωργίου Ι. Κούτση («Ἡ ἐξέλιξις τῶν Ἑλληνικῶν Ἀσφαλιστικῶν Ἐταιρειῶν», Ἀθῆναι 1944, σελ. 10) ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς :

«Τὸ ἔτος 1816 ἰδρῦθη στὴν ἴδια πόλι ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ ἀσφαλιστικὴ ἐταιρεία μετὰ τὴν ἐπωνυμίαν “Ἐταιρεία τῶν Ἠνωμένων Ἀσφαλιστῶν Γραικῶν”. Ὑστερα ἀπὸ ἓνα χρόνον περίπου, ἰδρῦθη καὶ ἄλλη μία, ἡ “Νέα Γραικικὴ Ἐταιρεία Ἀσφαλιστῶν”, μετὰ κεφάλαιον 500.000 ρούβλια, μοιρασμένον σὲ 500 “μεθεξέεις” (=μετοχές). Τόσο ἡ πρώτη ὅσο καὶ ἡ δευτέρη διέθεταν ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ κέρδη τους (30% καὶ 20%), ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ νοσοκομείου τῆς Ὀδησοῦ.

»Δύο ἀσφαλιστικὲς ἐταιρεῖες ἦταν ὅ,τι ἔπρεπε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Ὀδησοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς τὰ διατηροῦμε ὅπου καὶ ἂν εἴμαστε, κ’ ἔτσι οἱ δύο ἐταιρεῖες ἔγιναν τέσσερες.

»Πράγματι στὰ 1818 ἰδρῦθησαν ἡ “Γραικικὴ” καὶ ἡ “Γραικορωσικὴ”. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι οἱ ἐταιρεῖες αὐτὲς ἄρχισαν σκληρὸ ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τους, μαζί μετὰ ἀλληλοφάγμα τῶν ἐνδιαφερομένων, ποῦ φυσικὰ ἐπέφερε τὴ διάλυσί τους, γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ὑπῆρχαν πιά τὰ ἴχνη τους»².

1. Μ.Ε.Β.Α., ἐν. ἀνωτ., σελ. 453 - 454.

2. Προφανῶς ὁ συγγραφεὺς οὗτος δὲν εἶχεν ὑπ’ ὄψιν του τὴν ὡς ἄνω πηγὴν ὡς καὶ τὰς ἄλλας (βλ. κατωτ.) ποῦ κατεχώρησε πρῶτος ὁ Στεφ. Μακρυμίχαλος εἰς τὸ Βιογραφικὸν Λεξικὸν (Βοβολίνη) ἐπ’ εὐκαιρίαν βιογραφίσεως τοῦ Ἀγγέλου Γιαννικέση. Ἐστηρίχθη, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γ. Α. Παπαδιαμαντοπούλου («Ἱστορικαὶ Σημειώσεις, 1750 - 1850», Ἀθῆναι, 1938, σελ. 19) τὸ ὁποῖον καίτοι συνιστᾷ πολύτιμον πηγὴν (καθ’ ὅσον ἀντλεῖ στοιχεῖα ἐκ τοῦ Ἱστορ. Ἀρχείου τοῦ γνωστοῦ μεγαλεμπόρου καὶ ἐφοπλιστοῦ τῶν Πατρῶν Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου) ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα εἶναι ἐλλιπές. Εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ ἐστηρίχθησαν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἢ ἀρθρογράφοι ἐπαναλαμβάνοντες τὰς ὡς ἄνω πληροφορίας. Οὕτω λ.χ. εἰς δημοσίευσμα τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου» (28 Αὐγ. 1975) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τοῦ ἀσφαλιστικοῦ θεσμοῦ στὴν Ἑλλάδα» ἀναγράφονται : «Στὴν Ὀδησσὸ εἶναι γνωστὴ ἡ ἰδρυσις : Στὰ 1814 μιᾶς ἑλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς μονάδος μ’ ἄγνωστη ἐπωνυμία. Τὰ 1817 ἡ “Νέα Γραικικὴ Ἐταιρεία Ἀσφαλιστῶν”. Στὰ 1818 ἡ “Γραικικὴ καὶ ἡ Γραικορωσικὴ”. Οὐδεμία δὲ τεκμηρίωσις παρέχεται ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἰδρύσεως τῶν δύο τελευταίων ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν διὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι εἶναι αἱ ἐνωρίτερον ἰδρυθεῖσαι. Τέλος, τὰ περὶ “ἐλαττωμάτων τῆς φυλῆς” καὶ τὰ τῆς ἰδρύσεως πολλῶν ἐταιριῶν ποῦ ὠδήγησαν λόγῳ ἀνταγωνισμοῦ εἰς τὴν ἐκμηδένισιν ἀπάντων δέον νὰ θεωρηθοῦν, τουλάχιστον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆν, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν χρόνον τῆς ὑποκειμενικῆς κρίσεως».

Διὰ τὸν γράφοντα εἶναι ἐπαρκῆς ὅσον καὶ ρητὴ ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία τοῦ ἐξ Ὁδησοῦ «φιλογενοῦς γραικοῦ». Τὸ ὅτι δὲ ἡ ἴδρυσις τῆς πρώτης ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας χρονολογεῖται τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1808 προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα «διατριβῆς» ἐτέρου ἀνωνύμου Ἑλληνοῦ ἐκ Συμφερόπολεως τῆς Ταυρίδος, δημοσιευθείσης ἐπίσης εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» (1 Ἰαν. 1817, παράρτημα ια') πρὸς τὸν σκοπὸν διορθώσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ προηγουμένου ἄρθρου :

«... Δὲν ἐστάθησαν μόνον οἱ δύο τρεῖς φυσικὰ φωτισμένοι φράγκοι οἱ ἀνορθωταὶ τῆς “Camera Imperiale delle Assicurazioni”, ἀλλὰ καὶ γραικοί, καὶ ἰδοὺ πῶς : Γάλλος τις, ὀνομαζόμενος Ἰωάννης Φραγκ. Ὁμπερτ, δυστυχῶν εἰς Τριέστιον, ἦλθεν ἐδῶ, ὅπου, μὴ εὐρίσκων τότε ἄλλον πόρον ζωῆς, ἐσυμβουλευθῆ (: συνεζήτησε) μετὰ τοῦ ποτὲ ἐδῶ ἐμπόρου γραικοῦ Σπύρου Ξένη, περὶ τοῦ ἀνωτέρω συστήματος. Ὁ Ξένης τὸ ἐδέχθη, καὶ συνάψαντες ὁμοῦ τοὺς ἀναγκαίους κανόνας, ἐνήργησαν νὰ παρησιασθῆ τὸ σχέδιον εἰς τὸν δούκα Ρήσσειου, ὅστις, ἀνακρίνας αὐτὸ καὶ ἀποφασίσας, ἐσυγχώρησε νὲ γενῆ τὸ σύστημα, εἰς ὃ κατετάχθησαν, ἔκτοτε, μέτοχοι περὶ σσότεροι γραικοί, παρὰ φράγκοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη δὲν ἀναπληροῦσαν (: συνεπλήρουν) τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν μετέξενων (: μετοχῶν), ἔγραψαν εἰς Πετροῦπολιν πρὸς ἄρχοντας καὶ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις ἐκαταδέχθη νὰ γενῆ μέτοχος αὐτῶν, καὶ οὕτως ὀνομάσθη ἔκτοτε αὕτη ἡ ἐταιρία Καισαρική»¹.

Θὰ ἠδυνάμεθα συνεπῶς νὰ θεωρήσωμεν ἀκόμη καὶ τὴν «Καισαρικήν» ἢ ἄλλως τὸ «Αὐτοκρατορικὸν Ἐπιμελητήριον Ἀσφαλειῶν» ὡς τὴν ἀρχικὴν προσπάθειαν εἰσαγωγῆς τῶν ἀσφαλιστικῶν θεσμῶν εἰς τὴν Ὁδησοῦν ἐκ μέρους τῶν ἐκεῖ ἐλλήνων πιθανῶς ἐν ἔτει 1807 ἢ κατὰ τὸ 1808 ὅπερ εἶναι καὶ τὸ ἔτος ἰδρύσεως τῆς «Γραικορωσικῆς Συντροφίας τῶν Ἀσφαλειῶν». Ὁ ἴδιος ἀρθρογράφος τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» διευκρινίζει περαιτέρω διατὶ ἐβράδυνε κατὰ 6 ἔτη ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀσφαλιστικῆς ἀγορᾶς τῆς Ὁδησοῦ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν πρώτων «συστημάτων». Οἱ κυριώτεροι λόγοι τῆς μικρᾶς αὐτῆς καθυστερήσεως ἦσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ συμπλήρωσις τοῦ οἰκισμοῦ τῆς πόλεως (μετὰ «ἐκκλησίας, ὀσπίτια καὶ μαγαζία, διὰ τὴν κατάθεσιν τῶν πραγματειῶν, τοῦτέστι πρὸς τὰ ἀναγκαϊότατα») καὶ ἀφ' ἐτέρου ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1808 καὶ ἡ πανώλης τοῦ 1821 «ἥτις, ἐκτὸς ὅπου ἐσήκωσε τὰ προτυτερινὰ κέρδη, ἠφάνισε καὶ τὰ κεφάλαια, ὥστε, κατὰ πρώτην φοράν, εἰς τὰ 1813, ἔγιναν εἰς Ὁδέσσαν ἀρκεταὶ χρεοκοπία (φαλιμένα) ...». Συνεχίζων δὲ προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτα :

«Λοιπὸν, μόνον μετὰ τὸ 1813 ἢ κατὰ τὸ 1814 ἤμποροῦν νὰ εἴπωσιν οἱ ὀδησῖνοι γραικοί, ὅτι ἄρχισαν νὰ χαίρωνται τακτικὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ ἦταν καὶ ἐπικερδέστατον, μάλιστα κατὰ τὸ 1815 καὶ 1816, συνέστησαν τὰ ἐπωφελῆ συστήματα τῶν γραικῶν ἀσφαλιστῶν, καὶ

1. Αὐτόθι, σελ. 455 - 456.

τὸ ἐμπορικῶν ταμείων κιβώτιον (Banca) κατὰ δὲ τὸ 1816 καὶ 1817, τὴν “Ἐταιρίαν τῶν ἠνωμένων ἀσφαλιστῶν γραικῶν”, ἀξιόλογον, τόσον διὰ τὴν ὁμόνοιαν τῶν μελῶν τῆς, ὅσον καὶ διὰ τὴν μεγάλην καὶ ἀξιεπαινον αὐτῶν συνεισφοράν εἰς τὸ ὀδησινὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον θέλει λαμβάνει παρ’ αὐτῆς 30%, τὸν χρόνον ἐκ τοῦ κέρδους τῆς... Κατὰ τὸ 1814 ἐπροβλήθη παρομοίως ἡ σύστασις ἑλληνικῆς σχολῆς. Οἱ ἐδῶ γραικοὶ συνέδραμον μὲ προθυμίαν καί, ὡς πρὸς τὰς τότε περιστάσεις καὶ χρείας τῆς σχολῆς, μὲ γενναϊότητα. Τὰ ἐδῶ ἀσφαλιστικὰ συστήματα, τὰ παλαιά, δηλαδὴ τὸ γραικο-ρωσικὸν καὶ τὸ τῶν γραικῶν, συνέδραμον παρομοίως...».

Ἀπὸ τὰς ὡς ἄνω μαρτυρίας ἀξίζει καὶ πάλιν νὰ τονισθοῦν πρῶτον τὰ περὶ τῆς ἰδρύσεως Τραπεζῆς, τοῦ πρώτου δηλαδὴ ἑλληνικοῦ πιστωτικοῦ ἰδρύματος συσταθέντος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ δευτέρον τὰ περὶ γενναίας συνδρομῆς τῶν Ὀδησινῶν ἀσφαλιστῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἀλλὰ καὶ δι’ ἄλλους κοινωφελεῖς σκοποῦς. Ὁ πρῶτος ὡς ἄνω «φιλογενῆς γραικός» ἱστορεῖ ὡς ἔπεται τὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης ἑλληνικῆς τραπέζης, ἡ ὁποία συνιστᾷ ἀλάθητον ἔνδειξιν τοῦ βαθμοῦ ἐξελιξέως ὅχι μόνον τῆς ἐμπορομεσιτικῆς δραστηριότητος ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐργασιῶν τῆς Ὀδησοῦ :

«Οἱ Φράγκοι, ὡς πεπαιδευμένοι καὶ σοφοί, διότι ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν ὅπου περιποιοῦνται αἱ μοῦσαι, ἔπρεπε νὰ δείξουν νέον ἐμπορικὸν σύστημα εἰς τοὺς ἐν Ὀδέσση γραικοὺς, τῶν ὁποίων ἡ φιλοτιμία, ἐν ᾧ τὸ πρᾶγμα συμφώνως διωργανίζετο, πειραχθεῖσα πάλιν, ἀγαθῇ τύχῃ, ἀπὸ κάποια λόγια τῶν φράγκων, τοὺς ἔκαμιν ἐκ δευτέρου νὰ ἀποφασίσωσι καὶ ἐνταυτῷ νὰ βάλωσιν αὐτοὶ ἀφ’ ἑαυτῶν εἰς πρᾶξιν εὐθύς τὸ σύστημα, ὀνομάσαντες αὐτὸ “Ἐμπορικὴ Κάσσα τῆς Ὀδέσσης”, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ δανείζη μὲ τιμημένον διάφορον (: καθωρισμένον ἐπιτόκιον) πρὸς τοὺς πραγματευομένους (: ἐμπόρους), διὰ νὰ ἀπαντῶσι τὰς χρείας τῶν. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο καὶ ἀξιόλογον τῶν γραικῶν σύστημα δικαίως πρέπει νὰ ἐπαινῆται διὰ παντὸς καὶ νὰ νομίζεται ὡς σωτηριωδέστατον καὶ κοινωφελέστατον κατάστημα. Πολλοὶ πολῖται τῆς Ὀδέσσης γνωρίζονται ὀνομασί, ὡς διασωθέντες ἀπὸ προφανῆ ἀφανισμόν, ὑπὸ τούτου τοῦ συστήματος, ἐν ᾧ πρότερον, ὅταν εἶχαν ἀνάγκας, ἐστέναζον, οἱ δυστυχεῖς, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἀσπλάχνων τοκιστῶν ἢ τοκογλύφων, ἀναγκαζόμενοι νὰ δανείζωνται παρ’ αὐτῶν χρήματα μὲ βαρῦτητα, ὑπέρογκα καὶ ἀνήκουστα διάφορα. Τῶν τοκιστῶν τούτων ἡ ὀφρὺς ἐταπεινώθη εὐθύς, ἀφ’ οὗ ἀνέκυψεν ἡ ἐμπορικὴ αὕτη Κάσσα (: Τράπεζα Ἐμπορικῆς Πίστεως) τῶν γραικῶν πραγματεῦτῶν. Διοικηταὶ δὲ τοῦ συστήματος εἶναι οἱ ρηθέντες κύριοι Θ. Σαραφῖνος καὶ Ι. Πεταλᾶς καὶ ὁ κύριος Μαυσοῦης Πατζίου...».

Ἡ τελευταία λεπτομέρεια, ἥτοι τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης αὐτῆς ἑλληνικῆς τραπέζης ὑπὸ τῶν Θεοδ. Σεραφίνου καὶ Ι. Πεταλᾶ οἱ ὁποῖοι, ὡς προανεφέρθη, ἦσαν καὶ διευθυνταὶ τῆς «Γραικορωσικῆς Συντροφίας Ἀσφαλειῶν», εἶναι ἀληθῶς σημαντικῆ. Δεικνύει δηλαδὴ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκινήθη ἡ

διαμόρφωσις τῶν ἐλληνικῶν ἀσφαλιστικῶν πραγμάτων ἤδη πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ νεοελληνικοῦ Κράτους, ὡς καὶ τὸ προηγουμένον τὴν μετέπειτα ἐλληνικῆς πραγματικότητος, ἦτοι τῆς διαμορφώσεως τῶν τραπεζικῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν. Αἱ αὐταὶ συνθήκαι ἐκληρονόμησαν καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ αὐτὸ περίπου καθεστῶς, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ μεγάλη ἐμπορομεσιτικὴ, χρηματοπιστωτικὴ καὶ ἀσφαλιστικὴ δραστηριότης τῶν ἐλλήνων τῆς Κων/πόλεως καὶ τῆς Σμύρνης ἕως τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος μας. Ἀκόμη εἶναι γνωστὸν ὅτι τόσον ἡ οἰκονομικὴ συνεργασία τῶν ἐμπόρων, τραπεζιτῶν καὶ ἀσφαλιστῶν τῆς Ὁδησοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐμποροναυτικῶν κέντρων τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Μολδοβλαχίας (Ρουμανίας) μὲ τοὺς συναδέλφους τῶν τῆς Τουρκίας, ὅσον καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πρῶτοι καὶ οἱ σημαντικώτεροι μέτοχοι καὶ ἰδρυταὶ τραπεζῶν καὶ ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν τῆς μετεπαναστατικῆς Ἑλλάδος ἦσαν Ἕλληνες πάροικοι, οἱ «ἐπήλυδες», οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς «Ἐθνικοὶ Εὐεργεταὶ» εἴτε ὡς κεφαλαιοῦχοι χρηματοδοτοῦναι, κυρίως τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀπετέλεσαν μαζὶ μὲ τὴν τάξιν τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν ὄπλαρχηγῶν ἢ ναυτικῶν προκρίτων τὴν βάσιν τῆς νέας Ἀθηναϊκῆς Κοινωνίας ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς.

Πολλαί, ἐξ ἄλλου, εἶναι αἱ μαρτυρίαι σχετικῶς μὲ τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀσφαλιστῶν τῆς Ὁδησοῦ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας καὶ τῆς κοινωνικῆς προνοίας. Οὕτως, εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» (Ἔτος 1816, Ἀριθ. 11, σελ. 204) ἐδημοσιεῖθη ἐπιστολὴ τοῦ ἐξ Ὁδησοῦ Ἰωάννου Μποκαουριάδου (23 Μαΐου 1816) ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ Ἀρχιμανδρίτην Ἀνθιμον Γαζῆν καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἀσφαλισταὶ τῆς πόλεως εἶχον ἀπὸ κοινοῦ ἀποφασίσει ἢ ἀμοιβή τῶν «συνισταμένη εἰς τὰ δέκα ἑκατοστὰ τοῦ κέρδους, νὰ δίδεται πάντοτε εἰς τὴν ἐδῶ ἐλληνικὴν σχολὴν καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἡγουν τὰ ἑπτὰ δέκατα εἰς τὴν πρώτην καὶ τὰ τρία δέκατα εἰς τὸ δευσοκομεῖον. Τοῦτο δεχθέντες καὶ οἱ κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον ψηφισθέντες διοικηταὶ τῶν «γραιοῶν ἀσφαλιστῶν» κύριοι Ἰωάννης Ἀμβροσίου καὶ Ἡλίας Μάνεσης πελοποννησιοί, καὶ Νικόλαος Σούρβου, ἠπειρώτης, ἀπέδωκαν, κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον (1815), εἰς μὲν τὴν ἐλληνικὴν σχολὴν ἀσιγνατζίων (: Assignats, τραπεζικὰ χρεόγραφα) ρούβλια 4.200, εἰς δὲ τὸ νοσοκομεῖον ρ. 1800. . . Ἐν τοιοῦτον ἀγαθὸν ἔργον μοι φαίνεται, ὅτι εἶναι ἄξιον νὰ κηρυχθῆ καὶ διὰ τῶν ἐλληνικῶν ἐφημερίδων, πρὸς ἔπαινον τοῦ Γένους, τοῦ συστήματος καὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κοπιώντων εἰρημένων διοικητῶν (: διευθυντῶν, ἀσφαλιστῶν), καὶ πρὸς παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῶν ἔξω γραιοῶν». Δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Ἑλλήν τῆς Ὁδησοῦ («Λόγιος Ἑρμῆς», Ἔτος 1817, σελ. 467) ἀναφέρει ὅτι ἡ «Ἐταιρία τῶν Γραιοῶν Ἀσφαλιστῶν» προσέφερε ἐκ τῶν κερδῶν τῆς τοῦ ἔτους 1816 «εἰς μὲν τὴν ἐνταῦθα ἐμπορικὴν ἐλληνικὴν σχολὴν ρούβλια 4.620 εἰς δὲ τὸ ἐδῶ νοσοκομεῖον ρούβλια 1.920. Πρὸς τούτοις, βλέποντες οἱ μέτοχοι τῆς αὐτῆς ἐταιρίας, ὅτι ἡ κατάστασις τῆς τὸ συγχωρεῖ, ἐπροθυμοποιήθησαν, διὰ νὰ προσφέρωσιν ἔτι πλέον, ἀπὸ τὰ ἐπιζόμενα αὐτῶν κέρδη, δέκα τὰ % . . .

Ἰδοῦ πρὸς ποίας ἀξιεπαίνους πράξεις, φίλοι ὀδησσινοί, σᾶς διεγείρει ἡ στερεὰ σύμπνοια καὶ ὁμόνοια τῆς ἑλληνικά, φρονούσης ἐταιρίας σας». Ἡ φιλοπατρία τῶν ἀσφαλιστῶν τῆς Ὀδησοῦ, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἔθνους ἐδημιούργησαν διὰ τοὺς ἐπιγινόμενους συναδέλφους τῶν μίαν παράδοσιν, εἰς δὲ τὴν Πολιτείαν τὸ προηγούμενον τῆς ἀντλήσεως ἐσόδων ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐργασιῶν τεκμηριοῦται καὶ διὰ τῆς κάτωθι ἐπιστολῆς τοῦ ἱατροῦ καὶ στελέχους τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας Πέτρου Ἡπίτου, («Λόγιος Ἑρμῆς», 1 Νοεμβρίου 1818) :

«Αἱ ἐδῶ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι τῶν γραικῶν, αἱ ὅποια θέλουν κάμει ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικά τοῦ ἐμπορίου τῶν γραικῶν, πόσους, ἀπ' ἀλλήλων πολὺ ἀπέχοντας, ὠφελοῦν καὶ πόσων καλῶν εἶναι πρόξενοι. . . Ἐκ τούτων δίδει εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν γυμνάσιον, ἐκ τῶν ἐτησίων κερδῶν, ἡ μὲν τῶν ἐνωμένων γραικῶν 30%, καὶ πέρυσιν ἔδωκε ρούβλια 32.428,21, ἡ δὲ νέα γραικικὴ 20%, καὶ πέρυσιν ἔδωκε 17.917, ἡ δὲ γραικικὴ 7% καὶ πέρυσιν ἔδωκε 2.047,45, ἡ δὲ γραικορωσικὴ 5%, καὶ πέρυσιν ἔδωκε ρούβλια 1.500».

Ἐκ τῆς παραθέσεως αὐτῆς γίνεται σαφὲς ὅτι τρία μόλις ἔτη πρὸ τῆς Ἐθνεγερσίας, μάλιστα δὲ καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ ναυτιλία μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὸ Βατερλώ καὶ τὴν εἰρήνην τῶν Παρισίων ἀπώλεσε τὴν μονοπωλιακὴν τῆς θέσιν εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ ρωσικοῦ σίτου, τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ ἀντίστοιχοι ἀσφαλιστικαὶ ἐργασίαι ἤκμαζον. Ἄρκει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς «Νέας Γραικικῆς Ἐταιρίας Ἀσφαλιστῶν» ἀνήρχετο τότε εἰς 500.000 ρούβλια, διαιρούμενον εἰς 500 μετοχάς, εἶναι δὲ λίαν σημαντικὸν ὅτι αἱ τέσσαρες ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι τῆς Ὀδησοῦ διέθεσαν αὐτοβούλως 53.891 ρούβλια (ἄνω τῶν 70.000 χρυσῶν φράγκων) δι' ἔθνικούς καὶ κοινωνικούς σκοποὺς μόνον κατὰ τὸ ἔτος 1817. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ ἐτήσια κέρδη τῶν θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν τῆς τάξεως τῶν 200.000 ρουβλίων, ποσὸν τεράστιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Εὐκόλως συνάγεται ἐκ τούτου καὶ ἡ σημαντικὴ ἀξία τῶν διακινηθέντων ἐν ἀσφαλίσει ἐμπορευμάτων, ὡς καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐλλήνων ἐμπόρων τῆς Ὀδησοῦ. «Οἱ ἐντιμότατοι κύριοι», ἔγραφεν ὁ προαναφερθεὶς «φιλογενῆς» Ἕλλην τῆς πόλεως, «Θεόδωρος Σεραφῖνος, Ἀλέξανδρος Μαῦρος, Δημήτριος Ἰγγλέσης, Ἀλέξανδρος Κουμπάρης, Βασίλειος Γιαννόπουλος, Γρηγόριος Μαρασλῆς, Κυριάκος Παπαχατζῆς, Ἡλίας Μάνεσης, Ἰωάννης Ἀμβροσίου, Δημήτριος Παλιολόγος, αὕτη ἡ εὐλογημένη δεκάς κατέχει ἕως δέκα μιλιονίων ρουβλίων κατάστασιν, καθὼς παρὰ πολλῶν ἐδῶ τοιαύτη τετιμᾶται».

Γ') Ἡ Ἀσφαλιστικὴ Δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἄλλο εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλιστικὴν δραστηριότητα τῶν ἐλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, κυρίως ὅμως τῆς Κων/λεως. Ἡ ἔρευνα δὲν διαθέτει ἀκόμη στοιχεῖα δι' Ἕλληνας ἀσφαλιστὰς ἄλ-

λων παροικιακῶν κέντρων τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅπου, σὺν τοῖς ἄλλοις, θὰ πρέπει νὰ εἶχε ἀναπτυχθῆ μία κάποια ἀσφαλιστικὴ δραστηριότης πρὸ καὶ ἰδίως μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Εἶναι ὡστόσοσόν γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας ἄλλας Ἑλληνικὰς Κοινοτήτας τοῦ ἐξωτερικοῦ ὡς ἡ Βενετία, τὸ Λιβόρνο, ἡ Βιέννη, τὸ Βουκουρέστι κ.λπ. ἡ σχετικὴ δραστηριότης εἶτε ἦτο πολὺ μικρὰ εἶτε ἦτο ἀνύπαρκτος καθ' ὅσον τὰς θαλασσοασφαλιστικὰς ἐργασίας εἶχον συγκεντρώσει αἱ ἤδη ἀνεπτυγμέναι ἔθνικαὶ ἀγοραὶ καὶ αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι τῶν ἐλλήνων τῆς Τεργέστης, τῆς Ὀδησσοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν ἀναπτύξει ἐλληνικῆς ἀσφαλιστικῆς ἀγορᾶς, κυρίως δὲ τῆς Σύρου μετὰ τὸ 1825.

Ἡ ἀσφαλιστικὴ δραστηριότης τῶν ἐλλήνων τῆς Πόλης ὑπῆρξε σημαντικὴ. Τοῦτο τεκμαίρεται καὶ ἀπὸ ἐγγραφῶν τῶν ἐκεῖ διευθυντῶν ἐννέα ἐλληνικῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν πρὸς τὴν «Σεβαστὴν Γερουσίαν τῆς Ἑλλάδος» μὲ ἡμερομηνίαν 17 Ἀπριλίου 1846. Τὸ ἐγγραφὸν τοῦτο εἶναι ἀποκαλυπτικὸν τόσον τῆς μειωμένης θέσεως τῆς ἐλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἰς τὴν τότε ἀσφαλιστικὴν ἀγορὰν ὅσον καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐλλήνων ἀσφαλιστῶν τῆς Κων/λεως. Πράγματι οὗτοι ἐζήτουν ἀπὸ τὰ Νομοθετικὰ Σώματα τῆς Ἑλλάδος ὅπως λάβουν τὰ ἀπαραίτητα μέτρα διὰ νὰ καταπολεμηθοῦν τὰ ἀσφαλιστικὰ ἐγκλήματα τῆς ναυταπάτης, τῶν δολίων ἀβαριῶν κ.λπ. ἀρκετῶν ἐλλήνων πλοίαρχων ἐνθαρρυνομένων πρὸς τούτοις ἀπὸ τὴν εὐκολίαν δανεισμοῦ «ἐπὶ τῶν πλοίων μὲ ναυτικὸν τόκον ἐπὶ πλεόν τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου» καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι «οἱ ναυτικοὶ δανεισταὶ μὴ ἔχοντες κανὲν μέσον ἐξελέγξεως, δίδουσιν εἰς αὐτοὺς πλεόν τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου. Ἐκ τούτου οἱ πλοίαρχοι καταβεβαρυμένοι ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν ληφθέντων δανειῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ναυτικοὺς τόκους, δὲν εὐρίσκουν ἄλλον μέσον ἀπαλλαγῆς εἰμὴ τὴν καταστροφὴν τοῦ πλοίου»¹.

Ἦτο ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἱστιοφόρος ἐλληνικὴ ἐμπορικὴ ναυτιλία ἀνεπτύσσετο καὶ πάλιν μετὰ τὰς καταστροφὰς τῶν πλοίων ἐκ πολεμικῶν λόγων καὶ ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀργίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας. Παραλλήλως τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τῆς Κων/λεως περιῆλθεν ἐκ νέου εἰς χεῖρας τῶν ἐκεῖ ἐλλήνων ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι συνηλλάσσοντο μὲ τοὺς ναυτικοὺς τῆς Ἑλλά-

1. Τὸ ἐγγραφὸν ἀνεκάλυψε πρῶτος ὁ Γεώργιος Ι. Κούσης εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καὶ τὸ δημοσιεῖ αὐτούσιον εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις», ἀναφέροντι εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ὡς ἄνω κειμένου τῶν οἱ Ἕλληνας ἀσφαλισταὶ τῆς Πόλης, «εὐθρεθεῖσα ὡς πρὸς τὸ ναυτικόν τῆς κατὰ τὴν Μεσόγειον εἰς παρομοίαν θέσιν, δὲν εὐρεν ἄλλο μέσον θεραπείας, εἰμὴ νὰ ἐφοδιάσῃ ἕκαστον πλοῖον μὲ ἓν ἰδιαίτερον Βιβλιάριον (Libretto) εἰς ὃ εἶναι σημειωμένα ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ πλοίου καὶ ἡ ἀξία του, καὶ ἐν ᾧ ὅλα τὰ ναυτικὰ δάνεια, διὰ νὰ χαιρῶσιν ἀποκλειστικὸν προνόμιον ἐπὶ τοῦ πλοίου κατὰ τὴν πληρωμὴν, πρέπει νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένα.

»Ἐκ τούτου, οἱ μὲν πλοίαρχοι δὲν δύνανται νὰ δανεισθῶσι πλεόν τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου, οἱ δὲ ναυτικοὶ δανεισταὶ φωτίζονται ἀπὸ τὸ Βιβλιάριον ὡς πρὸς τὰ προϋπάρχοντα δάνεια ἐπὶ τοῦ πλοίου...».

δος. Ὑπενθυμίζεται καὶ πάλιν ὅτι μέχρι καὶ τῶν παραμονῶν τοῦ Α΄ Παγκ. Πολέμου ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος ἐξυπηρετεῖ σημαντικὸν τμήμα τοῦ ἐμπορίου τῶν παραδουναβίων χωρῶν καὶ τῶν Εὐξείνου Πόντου, ἐπόμενον δὲ ἦτο ὁ λιμὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ καταστῆ ὁ σημαντικώτερος ἐνδιάμεσος σταθμὸς ὅπου οἱ Ἕλληνες ναυτιλλόμενοι εἴτε σταθμεύοντες εἴτε φορτοεκφορτώνοντες ἤρχοντο εἰς ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἐκεῖ συμπατριῶτας τῶν ἐμπόρουσ ἀλλὰ καὶ ἀσφαλιστάς.

Εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη συμμετοχὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἰς τὴν διακίνησιν τῶν σιτηρῶν ἰδίως τῆς Ρωσίας μέσω τῆς Κων/λεως καὶ τῶν Στενῶν. Μεταξὺ 1800 - 1890 τὸ διεθνὲς σιτεμπόριον ἠξήθη κατὰ 50 καὶ πλέον φοράς. Ἡ Ρωσία ἦτο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας χώρας ἐξαγωγῆς σιτηρῶν, ἐνῶ ἡ Ἀγγλία ἡ μεγαλυτέρα χώρα ἐξαγωγῆς γαιανθράκων. Αἱ λεπτομέρειαι αὐταὶ εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ νὰ σταθμίσωμεν τὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινήθη κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ὡς καὶ τῶν δυνατοτήτων, ἔστω καὶ θεωρητικῶν, τὰς ὁποίας προσέφευρεν ἡ ἀνάπτυξις αὐτὴ διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ πρόοδον ἐν Ἑλλάδι τῆς ναυτσοφασιστικῆς ἀγορᾶς. Ἐκ τῶν στοιχείων διαρθρώσεως τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν τὰ ὁποῖα ἔχομεν ὑπ' ὄψιν φαίνεται σαφῶς ὅτι ὁ γαιάνθραξ καὶ τὰ σιτηρὰ κατεῖχον τὰς δύο πρῶτας θέσεις καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1880 - 1913. Οὕτω π.χ. τὸ 1887 εἶχον μεταφερθῆ διὰ θαλάσσης 1401 ἑκατ. τόννοι ἐμπορευμάτων, ἐξ ὧν 49,3 ἑκατ. τόννοι γαιανθράκων, 19,2 ἑκατ. τόννοι σιτηρὰ, 12,1 ἑκατ. τόννοι δασικὰ εἶδη καὶ 11,8 ἑκατ. τόννοι σιδήρου. Παραλλήλως περίπου 37 - 39% τῶν ρωσικῶν ἐξαγωγῶν κατὰ μέσον ὄρον ἀπετελοῦντο ἐκ σιτηρῶν. Ἰδίως ἡ Ἀγγλία εἰσήγε ἐκ Ρωσίας περὶ τὰ 9 ἑκατ. τόν. σίτου κατ' ἔτος (τέλη 19ου - ἀρχαὶ 20οῦ αἰῶνος). «Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Ἀγγλία ἦταν βασικὸς τροφοδότης τοῦ κόσμου σὲ κάρβουνο, τὴ βασικὴ ἐνεργειακὴ πηγὴ τῆς ἐποχῆς, ὅπως καὶ μέγας προμηθευτὴς σὲ ἔτοιμα βιομηχανικὰ προϊόντα. Ὅπως λοιπὸν βλέπουμε, καὶ οἱ δύο πόλοι γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιστρεφόταν ἡ κίνησις τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσιας βιομηχανίας ἦταν πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀγγλικοί. Καὶ στὰ βασικὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θάλασσης, τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Λονδίνου, οἱ Ἕλληνες ἐφοπλιστὲς μὲ τὶς παροικίαις τοὺς ἐξασφάλιζαν τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς κίνησις αὐτῆς»¹. Τέλος, ἀναφέρομεν ἐνδεικτικῶς ὅτι εἰς τὰς παραμονὰς τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἐξυπηρετεῖ πλέον τοῦ 1/4 τῆς ναυσιπλοΐας τοῦ Δουνάβεως, κατέχουσα τὴν δευτέραν θέσιν μετὰ τὴν ἀγγλικήν. Ὁ Ἐλευθ. Βενιζέλος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρουμανίαν κατὰ τὸ 1911 ἐξεπλάγη μὲ τὴν μεγάλην παρουσίαν τῶν ἑλλήνων ναυτικῶν εἰς τὴν χώραν αὐτήν, παρατηρῶν δὲ τὰ ἐλλιμενισμένα πλοῖα εἰς κάποιον ρουμανικὸν λιμένα εἶπε : «Ποτὲ δὲν εἶδα τόσας ἑλληνικὰς σημαίας εἰς τὸν Πειραιᾶ».

Γενικῶς, αἱ ἰδιόρρυθμοι συνθήκαι διεξαγωγῆς τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου τῆς

1. Βλ. Ν. Ψυρούκη, «Τὸ Νεοελληνικὸ Παροικιακὸ Φαινόμενο», σελ. 175 ἐπ.

μετεπαναστατικής περιόδου και κυρίως ή έλλειψις νηογνωμόνων και τραπεζικής χρηματοδοτήσεως τής ναυτιλίας, έν συνδυασμῶ και πρὸς τὰς κακὰς συνηθείας τοῦ παρελθόντος, ἐνεθάρρουν τὴν ναυταπάτην, γεγονός τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὸν κλονισμόν τῆς πίστεως τῆς ἐμπορικῆς μας ναυτιλίας εἰς τὴν ναυτασφαλιστικὴν ἀγορὰν τῆς Κων/πόλεως. Τοῦτο συνάγεται σαφῶς και ἀπὸ τὸ προαναφερόμενον αἴτημα τῶν Ἑλλήνων ἀσφαλιστῶν τῆς Πόλης. Δυστυχῶς τὸ θέμα ἔλαβεν εὐρύτερας διαστάσεις ἀργότερον διότι ἡ κακὴ φήμη, ἔστω και ὀλίγων πλοιάρχων, συνεδέθη με ὀλόκληρον τὸν κλάδον τῆς ἐμπορικῆς μας ναυτιλίας, με ἀποτέλεσμα τόσον τὴν ὑποανάπτυξιν τῆς ἐγχωρίου ναυτασφαλιστικῆς ἀγορᾶς ὅσον και τὴν διαφορικὴν δυσμενῆ μεταχείρισιν τῶν ἐλλήνων πλοιοκτητῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Λονδίνου. «Πάντως μ' αὐτὸ τὸ ἐγγραφο», προσθέτει και ὁ Γ. Κούτσης, «ἀποδεικνύεται ἀκόμη μιὰ φορὰ πόσο καταστρεπτικὴ ἦταν τότε, ὅπως εἶναι και τώρα και θὰ εἶναι πάντοτε, ἡ ἐλεεινὴ συνήθεια ὀρισμένων — εὐτυχῶς τώρα πιά λιγοστῶν — ναυτικῶν μας, νὰ θεωροῦν τὴν ναυταπάτη ὡς μέσον ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων στίς δύσκολες περιστάσεις και ὡς λύσι τῶν οικονομικῶν τους προβλημάτων. Ἄς μὴ λησμονοῦν ὅμως οἱ κακόπιστοι αὐτοὶ ναυτικοὶ ὅτι ἡ μέθοδος τῆς ναυταπάτης ἐγινε πάντοτε αἰτία δυσφημίσεως στὸ ἐξωτερικὸν τοῦ τιμημένου ὀνόματος τοῦ Ἑλληνοσ ποντοπόρου και συχνὰ ἀφορμὴ πληρωμῆς σημαντικὰ ἠῤῥημένων ἀσφαλιστρῶν, τὰ ὁποῖα εἰδικῶς ἐθέσπιζε γιὰ τὰ πλοῖα μας και τὰ φορτία ποῦ μετέφεραν ἢ ξένη θαλασσοσφαλιστικὴ ἀγορὰ και εἰδικῶς τὸ Ἀγγλικὸ Λόυδ'ς»¹.

Ἀνεφέρθημεν ἤδη εἰς τοὺς λόγους ὑπάρξεως ἐντόνου ἀσφαλιστικῆς δραστηριότητος τῶν ἐλλήνων ἀσφαλιστῶν τῆς Πόλης. Δυστυχῶς διαθέτομε μέχρι στιγμῆς τὰς πληροφορίας μόνον τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου ὑπομνήματος τοῦ 1846 τὸ ὁποῖον ὑπέγραφον κατὰ σειρὰν οἱ ἐξῆς διευθυνταὶ ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν: Ἰωάννης Λορῆς διὰ τὴν ἀσφαλιστικὴν ἐταιρίαν ἢ «Ἑλλάς», Παῦλος Μπίρμπης διὰ τὴν ἐταιρίαν ὁ «Πήγασος», Κων/νος Ἰγγλέσης διὰ τὴν «Νέαν Ἑπτάνησον», Ἀναστάσιος Ζυγδερῆς διὰ τὸν «Αἶολον», δυσανάγνωστος ὑπογραφή («ἐφόρου») διὰ τὴν «Νέαν Ἴονικὴν», Σπυρίδων Ν. Καγγελάρης διὰ τὴν «Ἑλπίδα», Ἐμμανουὴλ Μεταξᾶς διὰ τὴν «Ὁμόνοια», Ἐμμ. Γριμανέλης διὰ τὴν «Εὐθύτητα» και Γ. Συμηριώτης διὰ τὰ «Ψαρά». Εἰκάζεται ἀκόμη ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἀσφαλιστικῆς ἐργασίας τῶν ἐταιριῶν αὐτῶν ἦτο ἡ ἀσφάλισις τῶν σωμάτων πλοίων και τῶν μεταφερομένων φορτίων. Ἄλλ' ὡς προανεφέρθη, ἐκτὸς τῆς «Κινδυνασφαλείας» ἢ ὁποῖα συνεστήθη τὸ 1819 με ἀντικείμενον ἐργασιῶν τὴν ἀσφάλισιν τῶν θαλασσιῶν μεταφορῶν, ἰδρῦθη ἐν Κων/λει τὸ 1833 και ἡ πρώτη ἐλληνικὴ πυρασφαλιστικὴ ἐταιρία. Τοῦτο παρέχει ἰσχυρὰν ἐνδειξιν ὑπάρξεως και μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω ἐννέα ἐλληνικῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν ἐνδιαφέροντος εἰς τὸν Κλάδον Πυρός. Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰ περιηγητικὰ κείμενα ὅτι ἡ κατάσταση ἀπὸ πλευρᾶς ἀσφαλείας κατὰ τοῦ πυρός εἰς τὴν Κων/πολιν, τὴν Θεσσαλονικὴν, τὴν

1. Ἐν. ἀνωτ., σελ. 42.

Σμύρνην και εἰς τὰ ἄλλα ἀστικά κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας ἦτο πέρα πάσης περιγραφῆς. Τοιαύτη ἦτο ἡ πυκνότης τῶν ξυλίνων οἰκοδομῶν καὶ τόσον μεγάλη ἡ ἔλλειψις τῶν στοιχειωδῶν μέσων πυρασφαλείας, ὥστε αἱ πυρκαϊαὶ ἦσαν σύνηθες φαινόμενον ἀπειλοῦσαι ἐνίοτε τὸν ἀφανισμόν ὀλοκλήρων πόλεων. Ἄρκει νὰ ὑπομνησθῇ ἡ μεγάλη πυρκαϊά, τῆς ἐλευθέρας πλέον, Θεσσαλονίκης τοῦ 1917, καίτοι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ κατάστασις τῶν οἰκοδομῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθὸν εἶχεν ὀπωσδῆποτε βελτιωθῆ. Ἐν τούτοις, αἱ πυρασφαλιστικαὶ ἐργασίαι εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἦσαν ἀξίολογοι. Οὕτω π.χ. κατὰ τὴν τριετίαν πρὸ τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τῆς Θεσσαλονίκης αἱ ἐκεῖ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι εἶχον εἰσπράξει διὰ πυρασφάλιστρα τὸ ἰσόποσον τῶν 235.976 λιρῶν στερλινῶν καὶ κατέβαλον δι' ἀποζημιώσεις 37.924 λ.σ., ἦτοι τὸ 16% περίπου τῆς συνολικῆς παραγωγῆς πυρασφαλιστρῶν¹. Ἐπίσης, ἀναφέρεται ὅτι ἡ Α.Ε. Γενικῶν Ἀσφαλειῶν ἢ «Ἐθνικὴ» εἰργάζετο εἰς τὸν Κλάδον Πυρός, ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς Κων/λιν, Σμύρνην, Κυδωνίας (Αἰβαλί) καὶ ἄλλαχοῦ. Ὡς δὲ συνάγεται ἀπὸ στοιχεῖα δημοσιευθέντα εἰς τι φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως μεταξὺ 1900 - 1904 εἶχεν εἰσπράξει συνολικῶς 3.085.000 δραχμᾶς διὰ καθαρὰ ἀσφάλιστρα πυρός, κατέβαλε δὲ διὰ ζημίας 1.231.000 δρχ. (39%) καὶ διὰ προμηθείας σὺν γενικὰ ἔξοδα 720.000 δρχ. (23%), πραγματοποιήσασα σημαντικὸν τεχνικὸν κέρδος.

Τ' ἀνωτέρω παρέχουν μίαν ἔνδειξιν ὅτι παρὰ τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῆς ἐν γένει πολεοδομίας κ.λπ. ὁ κλάδος Πυρός ἐλειτούργει, μάλιστα δὲ πολὺ ἱκανοποιητικῶς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος. Βεβαίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πυρασφαλιστικὴν κατάστασιν τῆς Κων/λεως τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος ἔχομεν ἓνα κενὸν ἡμίσεος αἰῶνος, ἀλλ' ὀπωσδῆποτε ἐκ τῶν περιηγητικῶν περιγραφῶν καὶ ἄλλων πληροφοριῶν συνάγομεν ὅτι αὕτη εἶχε τότε βελτιωθῆ αἰσθητῶς ἐν σχέσει μὲ τὸ ἀπώτερον παρελθὸν καὶ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ἀσφαλισταὶ εἰργάζοντο καὶ εἰς τὸν Κλάδον Πυρός. Ἄλλωστε τίποτε δὲν ἀποκλείει, παρὰ τὸν μεγάλον βαθμὸν ἀνασφαλείας, οἱ Ἕλληνες ἀσφαλισταὶ τῆς Πόλης νὰ ἦσκον «ἐκλεκτικὴν» πυρασφαλιστικὴν πολιτικὴν, ἀσφαλίζοντες δηλαδὴ ἐκείνας τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ ἐργαστήρια ἑλλήνων καὶ ἄλλων κατοίκων, ποὺ προσέφερον στοιχειώδη ἐχέγγυα προφυλάξεως. Ἡ πικρὰ πείρα, ἐξ ἄλλου, ὡς καὶ ἡ ηὔξημένη πιθανότης τοῦ κινδύνου διεγείρουσιν συχνὰ τὸ αἰσθημα τῆς ἐνστικτώδους ἀντιδράσεως διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀπειλῆς, γεγονόςς τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ἰδιάζουσα ἀσφαλιστικὴν συνείδησιν τοῦ εὐρέος πληθυσμοῦ, ποὺ ὀδηγεῖ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν μεγάλων ἀριθμῶν εἰς προσοδοφόρον ἀσφαλιστικὴν ἐπέκτασιν. Εἶναι, ἐπίσης, γεγονόςς ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἢ κατάστασις τῶν οἰκοδομῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κατ' οὐδὲν διέφερε μὲ τὰς τουρκικὰς. Ἐν τούτοις βλέπομεν κατὰ τὴν πρῶ-

1. Βλ. Ἡρακλῆ Ν. Πετιμεζᾶ, «Περὶ Κρατικῆς καὶ Ἰδιωτικῆς Ἀσφαλίσεως», Ἐν Ἀθήναις, 1940, σελ. 87.

την ὀθωμανικὴν περίοδον νὰ εἰσάγεται καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πυρασφάλεια.

Τέλος, πρέπει νὰ διευκρινισθῇ ὅτι αἱ ἐπωνυμίαι τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν Κων/λεως τοῦ 1846 ὅπως «Ἑλλάς», «Ἑλπίς» καὶ «Αἰόλος» συνιστοῦν συνωνυμίας μὲ τὰς ἐν Ἑλλάδι τοιαύτας, τὰς ἰδρυθείσας κατὰ τὰ ἔτη 1838 (Σύρος), 1839 (Ἀθῆναι) καὶ 1840 (Σύρος), ἀντιστοίχως. Ἄλλὰ αἱ ἐταιρίαι τῆς Κων/λεως δὲν ἦσαν ὑποκαταστήματα ἢ πρακτορεῖα τῶν ἐδῶ ἐταιριῶν, διότι ἄλλως οἱ ὑπογράφωντες τὸ προμνησθὲν ἔγγραφον θὰ ἀνέφεραν σχετικῶς. «Ὅσο γιὰ τὶς δύο ἄλλες ἐταιρεῖες», σημειώνει ὁ Γ. Κούτσης, δηλαδὴ τὰ «Ψαρὰ» καὶ ἡ «Ὁμόνοια», ἐπίσης «ἀποκλείεται νὰ εἶχαν καμμία σχέσι μὲ τὶς δύο ὁμώνυμες ἐταιρεῖες τῆς Σύρου, γιατί αὐτὲς ἰδρύθησαν, ἡ μία τὸ 1856 καὶ ἡ ἄλλη τὸ 1861, δηλαδὴ δέκα καὶ δέκα πέντε ἀντιστοίχως χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν χρονολογία ποῦ ἔχει τὸ ἔγγραφο τῶν ἀσφαλιστῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως».

Δ') Ὁ τύπος τῶν ἀσφαλιστηρίων συμβολαίων, τὰ ἀσφάλιστρα, ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τῶν συναλλαγῶν καὶ οἱ ναυτικοὶ συνεταιρισμοὶ

Μίαν ἰδέαν περὶ τοῦ τρόπου καταρτίσεως τῶν ἀσφαλιστικῶν συμβάσεων καὶ τοῦ ὕψους τῶν ἀσφαλιστῶν, τῶν προμηθειῶν κ.λπ., ἔχομεν ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ ἰδιωτικοῦ ἀρχείου τοῦ μεγαλεμπόρου τῶν Πατρῶν καὶ πρωταγωνιστοῦ τῆς Ἐθνεγερσίας Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου. Οὕτω π.χ. εἰς μίαν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν ἐκ Τεργέστης ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς:

«Πρὸς τὸν τιμιώτατον Κύριον Ἰ. Π. Πάτρας, Τριέστη 20 Ἰουλίου 1821. Εἰς τὸ περγαντῖνο Διονυσίου Φωκᾶ, ἔχετε φορτωμένα διάφορα εἶδη ἀπὸ Ἀγκῶνα διὰ τὴν Ἰθάκην καὶ διορίζεται νὰ τὰ ἀσιγουράρη (: νὰ τὰ ἀσφαλίσῃ) ὁ ρηθεις φίλος μὲ φοιρίνια 2.200, ἂν ἠμπορέσῃ πρὸς 2 ἔως 1 τοῖς % τοῦτο - ρίσκι (: δι' ὄλους τοὺς κινδύνους, ἐκτὸς ὅμως πειρατείας), ἀπ' ἐναντίας νὰ φανερώσῃ εἰς ἐμὲ τὸ αὐτὸ ὄρδινον διὰ τὸ ἐξασφάλισμα, οὕτως λοιπὸν τὸ ἐνήργησα διὰ θελήσεως καὶ λογαριασμόν σας πρὸς 1 καὶ $\frac{3}{4}$ τοῖς % εἰς τὴν ἐδῶ «Κάμερα Γκρέκα ντ' Ἀσιγκουρατζιόνα» καὶ σᾶς ἐβάρυνα διὰ τὸ πρέμιον ἦτοι F. 4.000 πρὸς 1 καὶ $\frac{3}{4}$ καὶ 1% (: ἐννοεῖ προφανῶς «ἐπὶ καὶ ὑπὸ τὸ κατὰστρομα»). F. 81 καὶ 24, προβιζιόνα μου 1% καὶ γραφῶν ἔξοδα F. 22 ἦτοι F. 102, 24¹».

Οἱ Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι προσεπάθουν γενικῶς ν' ἀσφαλίσουν τὰ διὰ θαλάσσης μεταφερόμενα ἐμπορεύματά των εἰς ἐταιρίας ἐδρευούσας εἰς τὰς ἐμπορικωτέρας πόλεις ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κατὰ προτίμησιν δὲ εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀσφαλιστικὰς ἐταιρίας τῆς Τεργέστης καὶ τῆς Ὀδησοῦ. Ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα προκύπτει ὅτι τὰ ἀσφάλιστρα θαλάσσης ἐκυμαίνοντο, κατὰ κανόνα, μεταξὺ 1% καὶ 4% ἀναλόγως τῆς σημαίας (: «πανδιέρας»)

1. Βλ. Γ. Α. Παπαδιαμαντοπούλου, «Ἱστορικαὶ Σημειώσεις, 1750 - 1850», σελ. 20.

τοῦ πλοίου, τοῦ λιμένος ἐκφορτώσεως καὶ τῆς εἰρηνικῆς ἢ μὴ περιόδου κατὰ τὴν ἡμέραν συνάψεως τοῦ ναυλοσυμφώνου. Εἰς περιόδους ἐντάσεως τῶν κινδύνων εἰς τὰς θαλασσίας μεταφορὰς λόγῳ πολεμικῶν γεγονότων ἢ ἀναζοπυρώσεως τῆς δράσεως τῶν καταδρομῶν καὶ πειρατῶν, τὰ ἀσφάλιστρα ἀνῆρχοντο μέχρι καὶ 10%, ἐνῶ ἐὰν ὁ προορισμὸς τοῦ πλοίου ἦτο οὐδέτερος λιμὴν ὑπῆρχεν ὅπωςδῆποτε διαφορισμὸς. Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἠσφαλίζοντο τὰ ἐμπορεύματα ἐναντίον τοῦ κινδύνου τῶν πειρατῶν ἢ καταδρομῶν οἱ ὅποιοι ἐλυμαίνοντο τότε τὰ ὕδατα τῆς Μεσογείου, ἀναγκάζοντες μάλιστα τοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους νὰ συνοδεύουν τὰ ἐμπορικά τῶν σκάφη διὰ πολεμικῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ ὀθωμανοὶ συνάδευαν τὰ φορτηγὰ πλοῖα διὰ πολεμικῶν κατὰ τὸν ἐτήσιον ἐκπλουν Κων/λεως - Ἀλεξανδρείας. Ὑπῆρχον δὲ χρονικαὶ περίοδοι κατὰ τὰς ὁποίας τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον ἔφθανε εἰς σημεῖον νεκρώσεως, ἐνῶ ἦνθει τὸ λαθρεμπόριον διεξάγομενον μεταξὺ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν πειρατῶν καὶ πρωτίστως τῶν καταδρομῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς ἐμπολέμου δυνάμεως. Ἡ ἰδιότης τοῦ πειρατοῦ δὲν ἦτο ἀτιμωτική, ἀφοῦ οἱ διάφοροι Γάλλοι, Ἰταλοὶ, Ἰσπανοὶ καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ καταδρομεῖς ὡς λ.χ. οἱ περίφημοι Ἰπὸται τῆς Μάλτας, ἐθεωροῦντο προστάται ἢ ὑπέρμαχοι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ Ἄγγλοι ἐθεώρουν τοὺς ἰδικούς των ὡς «Gentlemen of Fortune». Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Ἀγῶνος, πλέον δὲ συγκεκριμένως ἕως τὸ 1825 ὅτε συνεστήθησαν ἐν Σύρῳ αἱ πρώται ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι θαλασσίων μεταφορῶν, σπανίως ἐξευρίσκετο ἀσφαλιστὴς διὰ ν' ἀσφάλισι τὰ διὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα προοριζόμενα ἐμπορεύματα. Οἱ ἐν τῇ ξένῃ ἀσφαλισταὶ («ἀσιγκουρατόροι») ἦσαν ἐπιφυλακτικοί, τὰ ἀσφάλιστρα («πρέμια») βαρῦτατα, ἐνῶ τὸ εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς σκληρῶς δοκιμαζομένης χώρας διενεργεῖτο μὲ πολλὰς δυσκολίας. Ἐν τούτοις, ὁ ἐφοδιασμὸς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶτε μὲ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια ἀγοραζόμενα δι' ἐγχορίων πόρων, εἶτε διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν ἐλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν φιλελλήνων ὑπῆρξε σημαντικός. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἐργασίαι οὐδέποτε ἐνεκρῶθησαν ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἐγγράφων. Σημαιοῦται ἀκόμη ὅτι αἱ χρηματοποστολαὶ τῶν «Δανείων τῆς Ἀνεξαρτησίας» μὲ παράδοσιν τὴν ἀγγλοκρατουμένην Ζάκυνθον, ἠσφαλίσθησαν εἰς Λονδῖνον, μάλιστα δὲ μόλις δι' 1%, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ὄροι καὶ ἰδίως ἡ διαχείρισις τοῦ πρώτου τούτου ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ ἦσαν ληστρικοὶ ἀφοῦ οἱ ὀλίγοι Ἄγγλοι χρηματομεστῆται καὶ «φιλέλληνες» ἀπέστειλαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τελικῶς μόλις τὸ 20% τοῦ δομαστικοῦ κεφαλαίου ἐκ 2.800.000 λιρῶν στερλινῶν.

Αἱ κάτωθι περικοπαὶ τριῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἀρκετὰ εὐγλωττοὶ διὰ τὰς συνθήκας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως τῆς ἐξεταζομένης ἐποχῆς :

«Τριέστη 10 Μαρτίου 1821. . . Κατόπιν τοῦ πολέμου τῆς Αὐστρίας μὲ τὴν Νεάπολιν, εἶναι δικαιολογημένη ἡ ὑπόψια διὰ τὴν Αὐστριακὴν σημαίαν, ὥστε οἱ ἀσιγκουρατόροι δυσκόλως δέχονται ἀσφάλειαν πρὸς 10% καὶ διὰ τοὺς ἄλλους

τοὺς οὐδετέρους θέλουν 4%...» (Ἐπιστολὴ Ἰαλ. Σαρηγιάννη, ἐμπόρου καὶ ἀσφαλιστοῦ τῆς Τεργέστης)¹. Ἐπίσης :

«Τριέστη 28 Μαρτίου 1821... διὰ περιέργειαν ἀπὸ τὸ ὑστερινὸν μπουλετινον (: τὸ ὡς ἄνω σημείωμα)... Ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος μὲ τὴν Νεάπολιν καὶ τὰ πρέμια κατέβησαν εἰς 3 ἕως 2¹/₂% δι' ὅλας τὰς παντιέρας...». Τὸ τρίτον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ἀνήκει εἰς τὸν Ἰωάννην Παπαδιαμαντόπουλον, ἐστάλη δὲ αὐτῇ ἀπὸ τὸ χωρίον Τοπόλοβα καθ' ὅσον αἱ Πάτραι ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων :

«Τριπόλοβα, πατρὸς (SIC) 15 Σεπτεμβρίου 1821... ἂν ἤθελε ζητηθῆ ὁ καπετὰν Δρόσος, ἀπὸ τοὺς ἀσιγκουράτους διὰ τὰ λαγωτόμαρα καὶ βαμβάκι, ὅπου ἄφισε εἰς τὸ μαγαζὶ τῆς Πατρὸς καὶ δὲν τὰ ἐβαρκάρισε καὶ ἂν ἤθελε ζημιωθῆ ἀπ' αὐτοὺς δι' αὐτά, θέλω τοῦ ἀποκριθῶ (: ἀποζημιώσω) ἐγώ. Καὶ οὕτως ἀφίνω τὸ πρὸν εἰς χεῖρας τοῦ. Ι. Π. ²».

Ἔως τὸ 1821 καὶ διὰ ἄρκετὸν χρονικὸν διάστημα κατόπιν, γλῶσσα τοῦ ἐμπορίου ἦτο ἡ ἰταλική, ἐνῶ ἡ γαλλικὴ ἤδη ἀπὸ τὸ 1714 (Συνθήκη Ραστάτης) ἀπετέλει τὴν γλῶσσαν τῆς Διπλωματίας. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι πολλαὶ ἰταλικαὶ λέξεις διὰ τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὰς ἀσφαλίσεις μεταγλωττισθεῖσαι παραμένουν ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἀκόμη. Οὕτως ἔχομεν λέξεις ὡς : πόλιτζα (ἀσφαλιστικὸν συμβόλαιον), προβιζιτόνα (προμήθεια), σιγουριτά (ἀσφάλεια), πρὸβάντε - φουρτούνα (ἐκθεσις πλοιάρχου), πρέμια (ἀσφάλιστρα), σάλδος (ὑπόλοιπον), ἀβαρία (ζημία), ριστόρνο (ἀκύρωσις, ἐπιστροφή,) παρτιδά (μερίς), ἀβάτζο (προκαταβολή), πρσκουράτορο (πληρεξούσιος), τράττα (τραβηκτική), κάρικο (φορτίον) κ.ο.κ.

1. Ἄλλοι γνωστοὶ ἐμπορικὸι οἶκοι τῶν Ἑλλήνων παροίκων αὐτῆς τῆς περιόδου — ἐνῶ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ ἐλληνικὸν παροικιακὸν φαινόμενον ἀπέκτησε παγκοσμιότητα — ἦσαν : τοῦ Στεφάνου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Τζώρτζη Ψύχα (Ἄμστερδαμ), τοῦ Γεωργίου Δρόσου, τῶν Ἰωάν. Σταματάκη καὶ Υἱῶν, τοῦ Στεφ. Μπρίτζη (Λιβόρνο), τοῦ Ἄντωνοπούλου, τῶν Ἀφῶν Κατράρου (Τεργέστη), τοῦ Ζῶη Καπλάνη, τοῦ Καλλέργη, τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν (Ρωσία), τῶν Σίνα, Δούμπα, Βέλιου, Ἐμμ. Παπᾶ, Ἀργέντη κ.ἄ. (Βιέννη), τοῦ Μιχαήλ Τσοσίτα (Ἄλεξάνδρεια), τῶν Κοντόσταυλων, Ράλληδων, τοῦ Σχοινᾶ κ.ἄ. (Λονδίνον). Εἶναι πασίγνωστα πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ τιμημένα ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων, ἄρκετοὶ ἐκ τῶν ὁποίων μετῆρχοντο καὶ τὸ ἀσφαλιστικὸν ἐπάγγελμα. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ χρηματοδότησις τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἡ ἐξασφάλισις σημαντικῶν μέρους τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἄγῶνος. Δὲν συνιστᾷ περιττὴν φιλολογίαν ἡ ἀναφορὰ εἰς τὰ γεγονότα αὐτά. «Οἱ ἔμποροι ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος» — γράφει ὁ Γ. Λ. Παπαδιαμαντόπουλος ἀπόγονος τοῦ ὁμωνύμου μεγαλεμπόρου τῶν Πατρῶν. «Αὐτοὶ διὰ τὸ πατριωτισμῶν τῶν τῶν γνώσεων, τοῦ χρήματος καὶ τῆς αὐτοθυσίας, ἐνεφύσησαν εἰς τοὺς ἥρωας τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν νίκην. Αὐτοὶ ἔδωσαν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα καὶ αὐτοὶ συνέλαβαν τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως τῆς «Ἐταιρείας τοῦ Γένους» (Φιλικῆς Ἐταιρείας). Αὐτοὶ ἤνοιξαν τὰ ἐρμάρια τῶν καὶ ἐσκόρπισαν ἀφειδῶς τὸν μὲ πολλὴν κόπον κτηθέντα τίμιον πλοῦτον τῶν, καὶ τέλος, πλείστοι ἐξ αὐτῶν, ἀφῶν ἔδωσαν ὅ,τι εἶχον εἰς τὴν πατρίδα τῶν, ἔπεσαν ἐκ τῶν πρῶτων εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ἐπάλλξεις τῆς» (ἐν. ἀνωτ. σελ. 5).

2. Ἐν. ἀνωτ., σελ. 20 - 21.

Ἐπίσης, ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς ἐμπορικῆς ἀλληλογραφίας τῆς ἐποχῆς συνάγεται ὅτι, κατὰ κανόνα, τὸ ὕφος τῶν ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν ἦτο παρόμοιον μὲ τὸ σημερινόν, ἢ γλῶσσα ὁμοῦς ἦτο πολὺ ἀπλῆ, ἐχρησιμοποιοῦντο πολλαὶ θερμαὶ καὶ ταπειναὶ προσήσεις ἀναλόγως μὲ τὸ δουρικὸν πνεῦμα τῶν περιστάσεων. Οἱ ἀλληλογραφοῦντες δὲ ἀνεμίγνυον τὰ ἐμπορικὰ κείμενα μὲ πολιτικὰς καὶ ἄλλας εἰδήσεις, ἰδίως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Οὕτω π.χ. ὁ Ι. Παπαδιαμαντόπουλος ἔγραφε πρὸς τὸν Στέφανον Παλαιολόγον :

«Γαστοῦνι 25 Ἀπριλίου 1822 ... Ἀπὸ Ἀγκῶνα σᾶς ἔγραψα ἐπέρσου τὸν Ἰούνιον, πλὴν ἕως τώρα ὑστεροῦμαι τιμίῳ σας. Διὰ τῆς παρουσίας σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ στείλετε τὴν ξεκκαθάρισιν τοῦ ὑστερικοῦ κάρικου σταφίδος καὶ τὸν ἀναμεταξύ μας τρεχούμενον. Ἐμὲ μοῦ ἔλλειπαν τὰ μέσα καὶ εὐκαιρία νὰ σᾶς γράψω, μὲ τὸ νὰ ἀγωνίζομαι εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος καὶ παρατρέχω ἀπὸ τόπον εἰς τόπον. Τώρα ὁμοῦς ὅπου θεῖα οἰκονομία ἐστερέωσε τὸ γένος Ἐθνικὴν Διοίκησιν καὶ κεντρικὰς Γερουσίας (: ἔννοεῖ τὰς τοπικὰς διοικήσεις ὡς τῆς Ἀνατ. Χέρσου Ἑλλάδος, τῆς Δυτ. Ἑλλάδος κ.ἄ.) ... σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ γράφετε συνεχῶς διὰ τὴν ὑγείαν σας καὶ καμμίαν προσταγὴν ἃν ἔχετε ὅπου ἐλπίζομεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ λάβουν καλὴν μορφήν τὰ περιστατικὰ καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὸ κουμέρτζιον ... Σᾶς ἀδελφοπροσκυνῶ μὲ ὄλην τὴν ἀγάπην ...¹».

Ἡ τήρησις τῶν ἐν γένει ἐμπορικῶν βιβλίων καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν λογαριασμῶν ἦτο, ἐπίσης, πολὺ ἀπλῆ, γενομένη κατὰ τὸ ἀπλογραφικὸν σύστημα. Ὡς πρῶτος ἕλλην συγγραφεὺς Λογιστικῆς ἀναφέρεται ὁ ἐκ Καστοριάς Ἰωάννης Θεολογίτης κατὰ τὸ ἔτος 1773. Μόνον μεγάλοι ὁμοῦς ἐμπορικοὶ οἴκοι ἠκολούθουν τὸ διπλογραφικὸν σύστημα. Τοῦτο εἶχεν εἰσαχθῆ ἤδη πρὸ τοῦ 1794 ὅτε ὁ Σιατιστεὺς Θωμᾶς Δημητρίου συνέγραψε τὸ πρῶτον βιβλίον περὶ «τῆς Σκροτούρα - Δόππιας, ἢτοι ἢ τάξις τῶν πραγματευτάδικων Καταστίχων ...²», ἑκαλεῖτο δηλαδὴ «σκριτοῦρα - ντόπια» (διπλῆ γραφή), μὲ κυριώτερα βιβλία τὴν «πρίμα - νότα», τὸ «τζορνάλε» (καθημερινὸν ἢ Ἡμερολόγιον), τὸ «μαέστρο» ἢ «μᾶνα» (καθολικὸν) καὶ ἄλλα βοθητικὰ τῆς «Κάσσης» (Ταμεῖον). Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντι τῶν «ἀσεβῶν μαθηματικῶν» κ.λπ. καὶ τὸ 1803 καυτηρίασε δι' ἐπιτιμίῳν τὴν «Σκριτοῦρα - Ντόπια» ὡς ἐπικίνδυνον νεωτερισμόν. Ἦτο ἢ ἐποχὴ τῆς πάλης τῶν προοδευτικῶν στοιχείων τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μὲ τὴν λογίαν παράδοσιν καὶ τὸν ἄτεγκον συντηρητισμόν τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας.

Ὑπενθυμίζεται ἀκόμη ἢ ἔλλειψις τῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπῆρχον μόνον ὄρισμένοι χρηματομεσῖται εἰς τὰ κυριώτερα ἐμπορικὰ κέντρα καὶ οἱ ἀναπόφευκτοὶ τοκογλύφοι. Ἡ «Ἐθνικὴ Χρηματιστικὴ Τράπεζα» τοῦ Καποδίστρια ἦτο βραχύβιος, ἐνῶ ἢ ἔλλειψις τακτικοῦ κρατικοῦ ταχυδρομείου

1. Αὐτόθι, σελ. 17.

2. Ἐφημερὶς «Πρωτῆ», 20 Μαρτίου 1932 (Πληροφορίαι Γιάννη Βλαχογιάννη).

(συνεστήθη μόλις τὸ 1828) παρενέβαλλε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὰς συναλλαγὰς.

Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον διενεργεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ μόνον ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἄγῶνος ὠρισμένοι ἀξιόλογοι ἐμπορικοὶ οἶκοι («ἐργαστήρια») παρήγγελλον εἰς ἐξωτερικὸν ἐμπορεύματα δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἀποστέλλοντες ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν τὰ ἐγχώρια προϊόντα, ἀσφαλίζοντες δὲ τὰ εἰσαγόμενα τοιαῦτα. Συνήθως ὅμως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ξένοι ἐμποροπλοίαρχοι μετέφεραν ἀπὸ τοὺς λιμένας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορεύματα πάσης μορφῆς καὶ τὰ ἐπώλουν ἢ τὰ ἀντήλλασσαν μὲ ἑλληνικὰ ἀγροτικὰ προϊόντα (σταφίς, ἔρια, πρινοκόκκι, βάμβαξ, ἔλαιον κλπ.). Ἐνάλογος κατάσταση ἐπεκράτει καὶ εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο συνήθως εἰς χεῖρας τῶν κατὰ τόπους «κονσὸλων» ἢ ὑποπροξένων τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν πού συνεδύαζαν καὶ συνεταύτιζον τὴν προξενικὴν ιδιότητα μὲ τὰ ἐμπορικὰ τῶν συμφέροντα. Σχεδὸν πάντοτε ὁ Ἕλλην ἢ ξένος ἐξαγωγεὺς ἔπρεπε νὰ καταβάλλῃ εἰς τοὺς παραγωγοὺς ὀλόκληρον τὸ ἀντίτιμον τῶν πρὸς ἐξαγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων, νὰ συγκεντρώσῃ ἱκανὴν ποσότητα ἑνὸς ἐκάστου ἐμπορεύματος καὶ νὰ ναυλώσῃ ἴδιον πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἐπέβαινε, πλανώμενος ἀνά τοὺς διαφόρους λιμένας μὲ τὰ ἰστιοφόρα καὶ διαπραγματευόμενος τὴν πώλησιν τοῦ φορτίου του. Ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις τοῦ ἐμπορίου καὶ αἱ δυσκολοὶ συνθήκαι διεξαγωγῆς του εἶχον ὅπωςδὴποτε τὰς ἀναλόγους ἐπιπτώσεις τῶν καὶ εἰς τὰς ἀσφαλιστικὰς ἐργασίας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μάλιστα δὲ ὀλίγον πρὶν ἢ εἰσαχθοῦν οἱ ἀσφαλιστικοὶ θεσμοὶ εἰς τὴν χώραν μας.

Ἡ ναυτασφάλισις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πλοιοκτητῶν ἔναντι τῶν πολλαπλῶν κινδύνων τῆς ἐποχῆς τῶν ἰστιοφόρων, μέσῳ συνάψεως ἀσφαλιστικῆς συμβάσεως, ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὸν τότε ἑλληνικὸν ναυτικὸν κόσμον καὶ μόνον οἱ ἔμποροι μετήρχοντο ταύτην. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ναυτασφαλίσεως ἐλειτούργει κατὰ τρόπον ἔμμεσον ὅσον καὶ ιδιόρρυθμον διὰ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τὴν ὁποίαν εἶχαν λάβει οἱ ναυτικοὶ συνεταιρισμοὶ εἰς τὰς ἡγέτιδας ναυτικὰς νήσους (Υἶδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, Κάσος κλπ.). Αἱ εἰδικαὶ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικο-οικονομικαὶ συνθήκαι τῆς Τουρκοκρατίας ὠδήγησαν τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας εἰς τὴν υἰοθέτησιν ἑνὸς θαυμασιῶν συνεταιριστικοῦ συστήματος πού ἐχρησιμοποιεῖτο εὐρύτατα εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς οικονομικῆς ἱστορίας μας εἶναι ἀληθῶς ὑπέροχον καὶ συνιστᾷ ἀπαραίτητον γνῶσιν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν μετέπειτα ἐξελίξεων εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς νεο-ἑλληνικῆς ζωῆς.

Εἰδικώτερον, ὁ κλάδος ὅπου ἐκυριάρχησε τὸ συνεταιριστικὸν πνεῦμα ἦτο ἡ Ναυτιλία. Οἱ μεγάλοι «καρaboκυραῖοι» καὶ ἔμποροι μαζί, οἱ ὁποῖοι μετεβλήθησαν εἰς ναυμάχους κατὰ τὴν Ἐθνεγερσίαν, εἶχον δημιουργήσει ὀλόκληρον ἐμπορικὸν στόλον, μὲ τὸ σύστημα τοῦ ναυτικοῦ συνεταιρισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἴσχυε τόσον εἰς τὴν ναυπήγησιν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοίου. Εἶναι γενικῶς γνωστὰ αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις πού συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀκμὴν

της προεπαναστατικής ελληνικής ναυτιλίας : ρωσοτουρκικαί Συνθήκαι, ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ οἱ ναπολεόντειοι πόλεμοι, ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῶν ἐλλήνων «ρηκτῶν ἀποκλεισμοῦ» καὶ ὁ ἐφοδιασμὸς μὲ τρῶφιμα τῶν ἀποκλεισμένων Γάλλων, χαμηλὸν λειτουργικὸν κόστος τοῦ πλοίου, ἡ ἀνυπαρξία ἀνταγωνισμοῦ κ.ο.κ. Οὐδέποτε ὅμως καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει οἱ ἀγράμματοι καὶ ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι ναυτικοὶ θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴν διεθνῆ συγκυρίαν ἐὰν δὲν μετῆρχοντο τὸν θεσμὸν τοῦ ναυτικοῦ συνεταιρισμοῦ ὅπως αὐτοὶ τὸν ἐνεπνεύσθησαν καὶ τὸν ἐτελειοποίησαν. Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορὰ εἰς τὰ αἷτια καὶ τὸν τρόπον ἀναπτύξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἐργασίας, ἀξίζει ὅμως τὸν κόπον νὰ ἴδωμεν ἐν ὀλίγοις πῶς οἱ ἔλληνες ναυτιλλόμενοι μὲ τὸ ἀξιοθαύμαστον συνεταιριστικὸν πνεῦμα καὶ τὴν εὐθύτητα, τὴν καλὴν πίστιν κ.λπ. ποῦ τοὺς διέκρινε εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν, ἀντιμετώπισαν ἐπιτυχῶς τοὺς ἐπιχειρηματικὸς καὶ ἄλλους κινδύνους δι' ἑνὸς συστήματος καταμερισμοῦ τούτων, ἀπλοῦ ἴσως εἰς τὴν σύλληψιν, πολὺ δυσκόλου ὅμως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του.

Πράγματι, τίποτε δὲν ἐντυπωσιάζει περισσότερο τὸν ἐρευνητὴν τῆς κοινωνικο - οικονομικῆς ἱστορίας τῆς Ναυτικῆς Ἑλλάδος ὅσον ὁ βαθμὸς τελειότητος τὴν ὁποία ἔλαβεν ἡ ἐμποροναυτικὴ νομοθεσία ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὰς ναυτικὰς ἰδίως νήσους. Ἡ νομοθεσία αὕτη ὑπῆρξε, κατὰ τὸ πλεῖστον, γηγενῆς, καθ' ὅσον οἱ συντάκται ταύτης δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν προϋπάρχοντας ἐλληνικοὺς ἢ ξένους νόμους (ὡς λ.χ. τὰ Statuti τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν πολιτειῶν), ἀλλὰ διέτυπωσαν εἰς νόμους τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἐν τῇ πράξει διαμορφωθείσας ναυτικὰς παραδόσεις καὶ συνθηεῖας. Τὸν κορμὸν τῆς ἰδιοτύπου αὐτῆς ἐμποροναυτικῆς νομοθεσίας ἀπετέλει τὸ συνεταιριστικὸν σύστημα. Ἀπόρροια τῶν ἐιδικῶν συνθηκῶν τῆς Τουρκοκρατίας, διαπλασθὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, ἦτο εἷς κοινωνικο - οικονομικὸς συνδυασμὸς κεφαλαίου καὶ ἐργασίας διὰ τοῦ ὁποίου ὑπερνήκηθησαν αἱ δυσχέρειαι σχηματισμοῦ σοβαρᾶς ναυτιλιακῆς ὑποδομῆς εἰς τὴν ὑπόδουλον χώραν. Εἶναι δὲ ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀναλφάβητοι καὶ τραχεῖς ἐκεῖνοι ναυτικοὶ κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν ἐν τοιοῦτον σύστημα ἁρμονικῆς συνεργασίας τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Ἀσφαλῶς τοῦτο ὑπῆρξε προῖον τῶν ἐιδικῶν ρυθμίσεων τὰς ὁποίας ὑπηγόρευσεν ἡ ἀνάγκη διεξαγωγῆς τῶν ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τὰς λίαν ἀσταθμήτους καὶ κινδυνώδεις συνθήκας τῆς δουλείας καὶ τῆς τότε ναυσιπλοΐας. Οἱ ἀγράμματοι ἀλλὰ φύσει ἰδιοφυεῖς καὶ ἐπιχειρηματικοὶ κάτοικοι τῶν ναυτικῶν νήσων ἀντελήφθησαν τὰ πλεονεκτήματα τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ τὴν ἐξέυρεσιν κεφαλαίων ἐπαρκῶν διὰ τὴν ναυπήγησιν πλοίων, τὴν ἀγορὰν σιτοφορτίων καὶ τὴν διεξαγωγὴν ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων εὐρείας κλίμακος ἀλλ' ἐντὸς τῶν οἰκογενειακῶν πλαισίων. Πρακτικοί, ἀποφασιστικοί, εἰλικρινεῖς εἰς τὰς συναλλαγὰς μεταξύ των καὶ ἐλαυνόμενοι πάντοτε ἐκ τοῦ παντοδυνάμου κινήτρου τοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον προσέφεραν ἀφειδῶς ἢ διεθνῆς συγ-

κυρία εις τοὺς δυναμένους νὰ ἐπωφεληθοῦν, ἐσυνειδητοποιήσαν πλήρως τὴν σκοπιμότητα τῆς ὀριστικῆς καθιερώσεως τοῦ συνεταιριστικοῦ συστήματος. Τοσοῦτον μάλιστα ἐδραιώθη ἡ πίστις αὐτῆ τῆς συνεταιριστικῆς ναυπηγήσεως ἢ ἀγορᾶς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου, ὥστε καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τῆς τάξεως τῶν μεγάλων ἐφοπλιστῶν νὰ προτιμᾶται ὑπ' αὐτῶν ὁ θεσμὸς τῆς συμπλοιοκτησίας καὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν πληρωμάτων εἰς τὰ κέρδη τῶν ἐμποροναυτικῶν ἐπιχειρήσεων. Αὐτὸς οὗτος ὁ Γεώργιος Βούλγαρης, ὁ διοικητὴς καὶ τοποτηρητὴς τῆς Πύλης καὶ τοῦ ἀρχιναύρχου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου (Καπουδᾶν Πασᾶ) εἰς τὴν Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Πόρον, εἶχε διάφορα ποσοστὰ εἰς τέσσαρα σκάφη, εἰς πολυαριθμότερα δὲ οἱ ναυτικοὶ πρόκριτοι ὄλων τῶν νήσων.

Ἡ ἔκτασις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ θεσμὸς τῆς συμπλοιοκτησίας φαίνεται καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω στατιστικῆς ποῦ ὀφείλεται εἰς τὰς ἐρευνητικὰς προσπάθειαι τοῦ Παν. Παπαγαρυφάλλου («Οἶκ. Ταχυδρόμος», Ἄρ. φ. 1040, σελ. 18) :

«Ἐπὶ τῶν συνολικῶς ὑφισταμένων ἐν Ὑδρᾷ 121 πλοίων συνολικῆς χωρητικότητος 21.719 τόννων (κατὰ τὸν χρόνον τῆς Ἐπαναστάσεως), οἱ ἐπ' αὐτῶν συμπλοιοκτῆται ἀνῆρχοντο εἰς 330, τὸ δὲ μερίδιον ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐκυμαίνοτο μεταξὺ τοῦ $\frac{1}{4}$ καὶ τοῦ $\frac{1}{16}$. Τὸ χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τῶν 121 τούτων πλοίων ὡς ἰδιοκτῆται «κατὰ τὸ ὄλον» φέρονται μόνον 7 Ὑδραῖοι. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ ἕτερα 114 πλοῖα τῆς νήσου ἐτέλουν ὑπὸ καθεστῶς συνεταιριστικῆς ἐκμεταλλεύσεως... Ἐν ἔτει 1821, ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν διέθετε 47 πλοῖα συνολικῆς χωρητικότητος 15.470 τόννων. Τὰ 47 ταῦτα πλοῖα ἀνῆκον ἀπὸ κοινοῦ εἰς 136 συνεταίρους - μεριδιούχους, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν πλοιοκτητῶν «κατὰ τὸ ὄλον» ἀνῆρχετο εἰς 7. Συνεπῶς τὰ 40 πλοῖα ἐν Σπέτσαις ἐτέλουν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς συνεταιρικῆς ἐκμεταλλεύσεως¹».

Ἄποδεικνύεται λοιπὸν ὅτι οἱ πρῶτοι ἐφοπλισταὶ τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος καθιέρωσαν τὴν συμπλοιοκτησίαν, ἔχοντες ἕκαστος ὀρισμένον μερίδιον, ἐνῶ δι' ἕτερα μέρη ἐνδιαφέρετο ὁ πλοίαρχος καὶ ὀλόκληρον τὸ πλήρωμα μέχρι τοῦ μικροτέρου ναύτου ἢ μούτσου.

Τοιοτοτρόπως εὐρέθη ἡ χρυσὴ τομὴ διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν κτηθέντων. Ἄλλος τρόπος δὲν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ποῦ ὑπῆρχε τότε ἦτο ὁ δυσκολώτερος ἀλλὰ καὶ ὁ λυσιτελέστερος. Ναυτιλιακαὶ τράπεζαι ἢ ἔστω οἱ περιώνυμοι χρηματοδοταὶ «Armadoirs» τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν πόλεων καὶ τῶν καταδρομικῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν ὑπῆρχον. Ἀπουσίαζε καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ναυτικῆς ἀσφαλίσεως, οὔτε δὲ ἦτο δυνατόν νὰ εἰσαχθῆ. Παραλλήλως, προέκυπτεν ἡ ἀνάγκη καταμερισμοῦ τῶν πολὺ πιθανῶν ζημιῶν ὡς ἐκ τῶν πολλαπλῶν κινδύνων ποῦ συνεπῆγγο ἢ ναυσιπλοῖα τῶν ἱστιοφόρων : ναύγια, καθυστερήσεις καὶ μεγάλη ἐξάρτησις ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, τουρκικὴ αὐθαιρεσία καὶ πρὸ πάντων πειραταὶ καὶ καταδρομεῖς. Ὁ κοινὸς νοῦς ὠδήγει εἰς τὴν συνειδητοποιήσιν τῆς ἀνάγκης συνεργασίας ἐπὶ τοῦ

1. Εἰς «Οἶκον. Ταχυδρόμον», Ἄρ. Φύλ. 1040, σελ. 18.

οικονομικού πεδίου, οί πλοιοκτῆται καὶ κεφαλαιοῦχοι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν περιουσίαν καὶ τὰ κεφάλαιά των «βάζοντες τ' αὐτὰ τους σὲ περισσότερα καλάθια». Διὰ τοῦ μερισμοῦ τῶν συμμετοχῶν εἰς περισσότερα τοῦ ἐνὸς πλοῖα ἐπιτυγχάνετο τόσον ὁ περιορισμὸς τῶν κινδύνων ὅσον καὶ ἡ ἀντασφάλις τοῦ σκάφους. Ἄλλ' οὔτε καὶ τὰ μέλη τοῦ πληρώματος ἦσαν πρόθυμα εἰς μίαν περίοδον μεγάλων κερδῶν ἀλλὰ καὶ ἀφαντάστων κινδύνων νὰ ναυτολογηθοῦν ἐπὶ ἀπλῶ μισθῷ ὅσον ὑψηλὸς καὶ ἂν ἦτο. Ὁ μισθὸς ἦτο ἀβέβαιος ἀφοῦ οἱ πολλαπλοὶ θαλάσσιοι κίνδυνοι καθίστων προβληματικὴν τὴν πληρωμὴν του εἰς περίπτωσιν ναυαγίου ἢ πειρατικῆς λείας. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἀπεφεύγετο ἡ ζημία, ἐνῶ τὰ κέρδη ἦσαν πάντοτε μεγάλα, οἱ ἐπὶ μισθῷ ναῦται δὲν θὰ ἐλάμβανον παρά μόνον τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀμοιβήν. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ζημίας ἦτο συνήθως ὑποχρεωτικὴ συνέφερεν εἰς πάντας ὅπως συνεταιρισθοῦν καὶ ἀντὶ μισθοῦ νὰ συμμετέχουν εἰς τὰ κέρδη, χωρὶς ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ ν' ἀποβαίνει εἰς βάρος τοῦ πλοιοκτῆτου. Διότι ἡ τοιαύτη ναυτιλιακὴ ἐπιχειρήσις καθίστατο κοινὸν κτῆμα, ἕκαστος δὲ καὶ ὅλοι ὁμοῦ οἱ συντροφοναῦται, εἶχαν προσωπικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν καλὴν ἔκβασιν ταύτης, μάλιστα δὲ ὑπὸ λίαν κινδυνώδεις συνθήκας διεξαγωγῆς τοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου, ὅπως ἡ ἔντασις τῆς προσπαθείας ἀπάντων ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς πιθανότητος ἐπιτυχίας τοῦ ταξιδίου καὶ τοῦ κέρδους.

Δυνάμεθα συνεπῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ναυτικῆς ἀσφαλίσεως ἐλειτούργησε παρ' ἡμῖν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας κατ' ἔμμεσον καὶ ἰδιότυπον τρόπον. «Ἀφοῦ ναυτασφάλεια δὲν ὑπῆρχε», γράφει ὁ πρῶτος ἐρευνητῆς τῶν Ἱστορικῶν Ἀρχείων τῆς Ὑδρας Ἀντώνιος Λιγνός, «διὰ ν' ἀποζημιώσῃ τὰς ἐκ θαλασσιῶν ἀτυχημάτων ζημίας καὶ ἂν συνέβαινε ἀπώλεια τοῦ πλοίου καὶ τοῦ φορτίου ἢ ζημία σοβαρά, ἡ οἰκονομικὴ καταστροφὴ τοῦ πλοιοκτῆτου ἦτο ὀριστικὴ. Ἀφοῦ ναυτασφάλεια δὲν ὑπῆρχε, ἔδει νὰ ἐπινοηθῇ κάποιος ἄλλος τρόπος... καὶ οἱ ὑδραῖοι ἐπενόησαν τὸν τρόπον, διδαχθέντες, ἴσως, ἐκ τῶν γεγονότων καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης. Οὐδεὶς ἐφοπλιστής, ὅσον πλούσιος καὶ ἂν ἦτο καὶ ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἔχη εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του καὶ τέσσαρα καὶ πέντε πλοῖα καὶ τὰ διὰ τὸ φορτίον αὐτῶν ἀπαιτούμενα κεφάλαια, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἔχη εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν αὐτοῦ κυριότητα ὀλόκληρον ἓν πλοῖον καὶ τὸ φορτίον του. Ἐν πλοῖον ἀνήκε συνεταιρικῶς εἰς πολλοὺς, καὶ μέχρις ὀκτώ, ἐφοπλιστὰς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο «παρτσινέβελοι», καὶ τὰ διὰ τὸ φορτίον του ἀπαιτούμενα κεφάλαια κατεβάλλοντο ἐξ ἀναλογίας ὑπὸ πάντων... Ὁ τρόπος αὐτὸς ἦτο ὁ μόνος δυνατὸς νὰ ἐλαττώσῃ τὰς ἐκ θαλασσιῶν ἀτυχημάτων ζημίας τῶν ἐφοπλιστῶν καὶ νὰ προλάβῃ οἰκονομικὰς καταστροφὰς...»¹.

1. Ἐφημερίς «Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας», (Φεβρ. 1939, σελ. 34), ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ναυτασφάλεια ἐν Ὑδρᾷ». Ἄλλη χαρακτηριστικὴ μαρτυρία προσφέρεται ὑπὸ τοῦ Βασ. Κρεμμυδᾶ («Ἀρχεῖο Χατζηπαναγιώτη», τομ. Α', σελ. 156 ἐπ.). Ὁ μεγαλοεφοπλιστῆς τῆς Τσακωνίδας Χατζηπαναγιώτης - Πολίτης ἦταν συνιδιοκτῆτης εἰς 26 ἐμπορικὰ σκάφη τῶν Σπετσῶν. Ἄλλη μαρτυρία ἀφορᾷ εἰς τὸν Ι. Παπαδιαμαντόπουλον ὁ ὁποῖος ἦτο συνιδιοκτῆτης εἰς 16 πλοῖα

Τέλος, παρουσιάζουν ιδιαίτερον ενδιαφέρον ώρισμένοι λεπτομέρειαι τοῦ Ἐμπορικοῦ Νόμου τῆς Ὑδρας τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1804 ὡς οὗτος συνεπληρώθη μεταγενεστέρως. Κατὰ πρῶτον, ἀπαιτεῖτο ἡ ἔγγραφος συνομολόγησις τῶν συμβάσεων ναυλώσεως εἰς τὸ Κοινοτικὸν Κατάστημα («Καγκελλαρία»), ὅπου ἐσημειοῦντο ἅπαντες οἱ ὄροι ὡς λ.χ. αἱ χρονοναυλώσεις, τὸ ἀπλοῦν ταξίδιον ἢ τὸ μετὰ ἐπιστροφῆς, αἱ σταλαίαι καὶ αἱ κοντρασταλαίαι, ἡ ὑποχρέωσις τοῦ πλοιάρχου πρὸς ἐπιστροφήν τοῦ συμφωνηθέντος ναύλου ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας τοῦ σκάφους τοῦ νὰ συνεχίσῃ τὸν πλοῦν λόγῳ διαρροῶν κ.ο.κ. Οὐδεμία ἐπιστροφή ναύλου ἢ ἀποζημιώσεις ἴσχυεν ἐὰν τὸ πλοῖον συνελαμβάνετο ὑπὸ πειρατῶν ἢ ἐν περιπτώσει κατασχέσεως τούτου καθὼς καὶ τοῦ φορτίου διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς νομίμου ἢ «καλῆς λείας» («μύονα πρέζα»). Ἡ ναύλωσις ὁμως τῶν πλοίων δὲν ἦτο ὁ κανὼν καθ' ὅσον μόνον ἐξαιρετικῶς ἐναυλοῦντο ταῦτα εἴτε ὑπὸ τῶν προκρίτων εἴτε ἀναγκαστικῶς ὑπὸ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως διὰ τὰς μεταφορὰς σιτηρῶν («σιτηράδικα καράβια») καὶ δι' ἄλλας ἀγγαρείας (ἀνέλκυσις τουρκικῶν ναυαγίων, ὑδροφόρα εἰς περίπτωσιν ἀπόπλου τοῦ τουρκικοῦ στόλου κ.λπ.).

Περαιτέρω, ἡ χρηματοδότησις τῶν δι' ἴδιον λογαριασμὸν φορτουμένων πλοίων ἐξησφαλίζετο διὰ τῆς παροχῆς παρ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν συμμετόχων πλοιοκτητῶν ὡς ἀσφαλείας τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ τοῦ φορτίου.

Τὰ κεφάλαια διετίθεντο εἴτε ἐξ ἰδίως εἴτε διὰ δανεισμοῦ ἀπὸ τῶν κεφαλαιούχων («κομπιαδόρον»). Ἐπ' αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἐστηρίζετο ὁ θεσμὸς τῶν «ναυτοδανείων» ὅστις ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν ἀφοῦ εἰς τὰ κεφάλαια διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ φορτίου («καπιτάλια» ἢ «σερμαγιά») συμμετεῖχον καὶ οἱ συντροφοναῦται κατὰ τι ποσοστὸν («βλησίδια»). Ἐπίσης ὁ νόμος καθώριζε καὶ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ναυτοδανείου ἀναλόγως τῶν ἀποστάσεων ἢ προορισμοῦ τοῦ σκάφους καὶ τῶν κινδύνων ἐκάστου πλοῦ. Ἡ ἐμποροναυτικὴ νομοθεσία καθώριζεν, ὡσαύτως, ὄλας τὰς λεπτομερείας διὰ τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζετο ἐν τῇ πράξει τὸ καθεστῶς τῆς συμπλοιοκτησίας διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετυγχάνετο πράγματι ἡ αὐτασφάλισις τῶν πλοιοκτητῶν καὶ ἡ κατανομή τῶν κινδύνων ἐλλείψει ναυασφαλίσεως ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ. Εἰς ἐκ τῶν συμμετόχων, κατὰ κανόνα ὁ ἔχων τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν συνιδιοκτησίας, ἐξηλέγετο ὑπὸ τῶν λοιπῶν διὰ νὰ διευθύνῃ τὴν ναυτιλιακὴν ἐπιχείρησιν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν πλοίαρχον. Προεβλέπετο ἀκόμη, ἡ λύσις τῶν διαφορῶν ἐν περιπτώσει διαφωνίας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ διευθυντοῦ, ἀρχικῶς διὰ συμβιβασμοῦ καὶ ἐν τέλει δι' ἀποφάσεως τοῦ «Συμβου-

τοῦ Γαλαξειδίου (Παναγῆ Δ. Ζούβα, «Ι. Γ. Παπαδιαμαντόπουλος, θυσία καὶ ἀγῶνες τοῦ κατὰ τὴν Ἐπαν. τοῦ 1821», Ἀθῆναι 1971, σελ. 25). Εἰς τὸ Ἀρχεῖον ποῦ διέσωσεν ἡ οἰκογένεια τοῦ μεγαλεμπόρου καὶ ἐφοπλιστοῦ τῶν Πατρῶν — «εἶχε συγκεντρώσει εἰς χεῖρας τοῦ ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς Δ. Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου καὶ ὀργανώσει τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς σταφίδος, διατηρῶν εἰς τὴν Δύσιν πολυάριθμα πρακτορεῖα» — φυλάσσειται ἔγγραφον μὲ ἡμερομ. 6 Ἀπρ. 1804 ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτει ἡ ἀπόκτησις μεριδίου εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Γαλαξειδιώτου πλοιάρχου Ἀθαν. Λουκέρη ἐκ μέρους τῆς Ἐταιρίας Ἀνάγνου - Παπαδιαμαντοπούλου (Αὐτόθι, σελ. 23).

λίου τῶν Κριτῶν» (αίρετοκρισία). Ὁ πλοίαρχος, κατὰ κανόνα καὶ συμπλοιοκτῆτης, ἐξεπροσώπει τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων συνιδιοκτητῶν ὅταν εὑρίσκετο ἐν πλῶ, πᾶσα δὲ ναύλωσις, συμφωνία ἢ πληρωμὴ ἐγίνετο ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τῶν λοιπῶν συναδέλφων του. Ἄλλοτε πάλιν οἱ ναυλωταὶ εἶχον τὸν πληρεξούσιόν των ἐπὶ τοῦ ναυλωθέντος σκάφους («σοπροκάρικος»).

Διὰ πᾶσαν μεταβίβασιν κυριότητος ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν αὐθεντικότητος συνετάσσοντο πωλητήρια ἔγγραφα, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ φέρουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῶν συνδίκων, τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ Γραμματέως τῆς Καγκελλαρίας. Βάσιν νηολογίου ἐπεῖχον οἱ ὑπὸ τούτου τηρούμενοι κατάλογοι ὅπου ἀνεγράφοντο : τὸ ὄνομα τοῦ σκάφους καὶ τὸ ὄνοματεπώνυμον τοῦ πλοίαρχου, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος καὶ ὁ ὄπλισμός τοῦ σκάφους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πειρατῶν, ἰδίως τῶν βορειοαφρικανικῶν «Ὀτζακίων». Ἔτεροι διατάξεις καθόριζαν τὸν τρόπον τηρήσεως τῶν ναυτιλιακῶν ἐγγράφων τὰ ὅποια διέφερον πολὺ ἀπὸ τὰ σημερινά.

Τὴν πείραν ἐνὸς συστήματος αὐτασφαλίσεως ὡς τὸ ἀνωτέρω καὶ τὸν κατ' ἐξοχὴν οἰκογενειακὸν χαρακτήρα τῆς ναυτιλιακῆς ἐπιχειρήσεως, μαζὶ μὲ τὸν ἔθισμὸν εἰς διαφόρους καλὰς ἢ κακὰς ἕξεις τῆς ἀνωμάλου ἐκείνης ἐποχῆς, ἐκλήθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ τὸν Ἄγωνα ἡ ἑλληνικὴ ναυτασφαλιστικὴ ἀγορά. Τὸ τί ἐπετεύχθη ἔκτοτε εἰς τὸν τομέα αὐτὸν πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἐν ἀναφορᾷ καὶ πρὸς τὴν κληρονομίαν τοῦ παρελθόντος.